

Bekijk de
nieuwe kinderwebsite
DENKBOEK.NL

 @nationaalcomite4en5mei

4 en 5 mei

DENKBOEK 2022

4 en 5 mei
**DENK
BOEK**

 Nationaal Comité
4 en 5 mei

Mijn Denkboek

Mijn naam is:

.....

Ik ben jaar.

Mijn school heet:

.....

Hoeveel jaar zit er tussen het jaar waarin jij nu leeft en 1945, het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederland?

.....

Ik ken dit weetje over de Tweede Wereldoorlog:

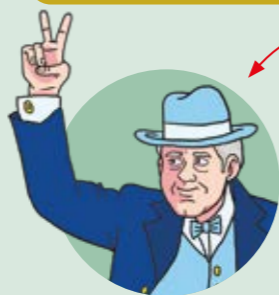
.....

Ken jij iemand die een oorlog heeft meegemaakt? Wie?

.....

Dit ben ik!

Teken jezelf of plak een foto.

Dit is Churchill, hij maakt met zijn hand een vredesteken. Welke vredestekens ken jij nog meer? Teken er zo veel mogelijk op deze bladzijde.

Dit mag ook

- Teken een hartje op de pagina in jouw Denkboek die je het best gelukt vindt. Of die je het meest interessant vindt.
- Ruil je boekje met een klasgenoot en maak een opdracht op een bladzijde naar keuze in zijn of haar Denkboek.

Oorlogswaardenlijst

Ariërverklaring •

Formulier dat ambtenaren (juffen, meesters, agenten, verpleegsters, enzovoort) moesten invullen. De nazi's wisten daardoor precies wie Joods was en wie niet.

Bezetting • Een land wordt ingenomen door een leger of groep die er niet hoort.

Concentratiekamp • Plaats waar mensen gevangen zitten.

Deportatie • Iemand naar een werkkamp of concentratiekamp brengen.

Erecouloir • Rij van veteranen en militairen.

Evacueren • Een persoon of een groep naar een veilige plek verplaatsen.

Gaarkeuken • Plek waar je tijdens de oorlog goedkope maaltijden kon eten.

Geallieerden • De landen die samen vochten tegen Duitsland, Italië en Japan.

Holocaust • De massale moord op de Joden in de Tweede Wereldoorlog.

Koopvaardijpersoneel • Mensen die op handelsschepen werkten.

Nazi's • Afkorting van nationaalsocialisten, de volgelingen van Hitler.

NSB • Nationaalsocialistische Beweging. Een politieke partij voor Nederlanders die het met Hitler eens waren.

Onderduiken • Verstoppen, niet meer zichtbaar zijn. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verstopten mensen zich, in de hoop dat de nazi's hen niet zouden vinden.

Persoonsbewijs • Identiteitskaart die iedereen in Nederland moest hebben tijdens de Duitse bezetting.

Radio Oranje • Radio-programma van de Nederlandse regering in Engeland. Het werd verboden om er naar te luisteren.

Razzia • Jacht op mensen, door het leger of door de politie.

Roma en Sinti • Groepen mensen die in verschillende landen in Europa en ook in Nederland wonen en die hun eigen taal en cultuur hebben.

Torpedo • Bom die vanuit een boot, onderzeeër of vliegtuig wordt afgeschoten.

Veteraan • Militair die op (vredes)operatie is geweest.

Vredesoperatie • Militaire actie in een gebied waar een gewapend conflict is om de vrede te herstellen of te bewaren.

maart Begin van de bevrijding van Nederland boven de rivieren.

5 mei Op de avond van 4 mei geven de Duitsers in Noordwest-Europa zich over. Op 5 mei krijgen de Duitsers opdracht om hun wapens in te leveren.

27 januari

Bevrijding van Auschwitz, het grootste vernietigingskamp van de nazi's. Hier zijn meer dan 1 miljoen Joden, Roma en Sinti en andere gevangenen vermoord.

30 april De Russische legers hebben Berlijn bereikt. Adolf Hitler pleegt zelfmoord met een gifpil. Zijn soldaten vechten nog door.

1945

winter 1944-1945 Hongerwinter. Zuid-Nederland is bevrijd, maar de rest van Nederland nog niet. Vooral in West-Nederland is er te weinig voedsel, bijna geen brandstof en de winter is erg koud. Meer dan twintigduizend mensen sterven van de honger, kou en uitputting.

6 en 9 augustus De Amerikanen gooien atoombomben op de Japanse steden Hiroshima en Nagasaki. Honderdduizenden Japanse burgers komen om of raken gewond.

15 augustus Japan geeft zich over. De Tweede Wereldoorlog is nu overal voorbij.

Wie herdenk jij?

Overall in Nederland staan oorlogsmonumenten om ons te herinneren aan de Tweede Wereldoorlog. Staat er ook één in jouw buurt? Of eentje in een stad of dorp dicht bij jou?

- 1 Waar woon jij? Teken daar een huisje.
- 2 Zoek een monument in jouw buurt op: oorlogsmonumenten.nl.
- 3 Hoe ziet het monument eruit? Teken in het ronde vak en trek een lijn naar de juiste plek. (Staat het monument al op de tekening? Kies dan een ander monument.)
- 4 Voor wie of wat is het monument?

Teken hier je monument:

LET OP!

Als je eenmaal weet welk oorlogsmonument in jouw buurt staat, kun je er nooit meer langs lopen of langs fietsen zonder eraan te denken.

Kijk

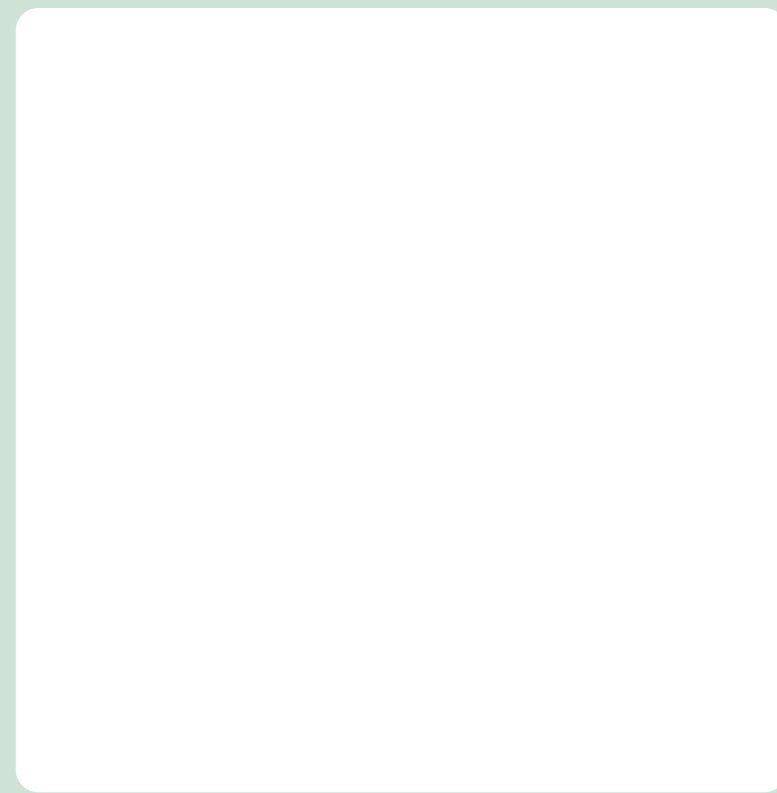

Welke rituelen horen bij herdenken? Maak je eigen herdenking op denkboek.nl/herdenken.

Wat weet jij?

1 Bekijk de tijdlijn op de achterkant van deze pagina's. Kies één gebeurtenis die je opvalt, omdat je er al iets over weet, of juist omdat je er nog niets over wist of gewoon omdat je het plaatje interessant vindt.

2 Teken het plaatje van de tijdlijn na in dit vak.

3 Vraag minimaal drie anderen (je klasgenoot, juf of meester, je moeder, je opa...) wat ze weten over deze gebeurtenis. Schrijf bij jouw tekening (belangrijke) woorden die ze gebruiken. En wat weet jij? Schrijf jouw woorden er ook bij. Gebruik verschillende kleuren voor de antwoorden van verschillende personen.

LEGENDA

rood = ik
blauw = een klasgenoot
groen = een volwassene

4 Aan welk weetje twijfel je? Klopt het wel? Zou het wel zo gebeurd zijn? Zet er eventueel met jouw kleur een vraagteken bij.

KIJK UIT!

Het kan zijn dat jij straks meer weet over een gebeurtenis uit de Tweede Wereldoorlog dan een volwassene!

Wat mis jij?

1 Bekijk de tijdlijn op de achterkant. Natuurlijk passen niet alle (belangrijke) gebeurtenissen op deze tijdlijn. Welke mis jij? Het mag ook een gebeurtenis uit jouw familie of uit jouw stad of dorp zijn.

Als je er zo snel geen kunt bedenken: kijk dan eens bij de voorbeelden of bij canonvannederland.nl/tweedewereldoorlog.

- 2 Kies een gebeurtenis en maak er een tekening bij, zodat hij past bij de tijdlijn op de achterkant.
- 3 Beschrijf hier kort wat er op jouw tekening te zien is. Over welke gebeurtenis gaat dit?

Ik wil iets in de tijdlijn zetten over Marokkaanse soldaten die meevochten in de oorlog.

Ik ga iets toevoegen over de Roma en Sinti die gedeponeerd werden.

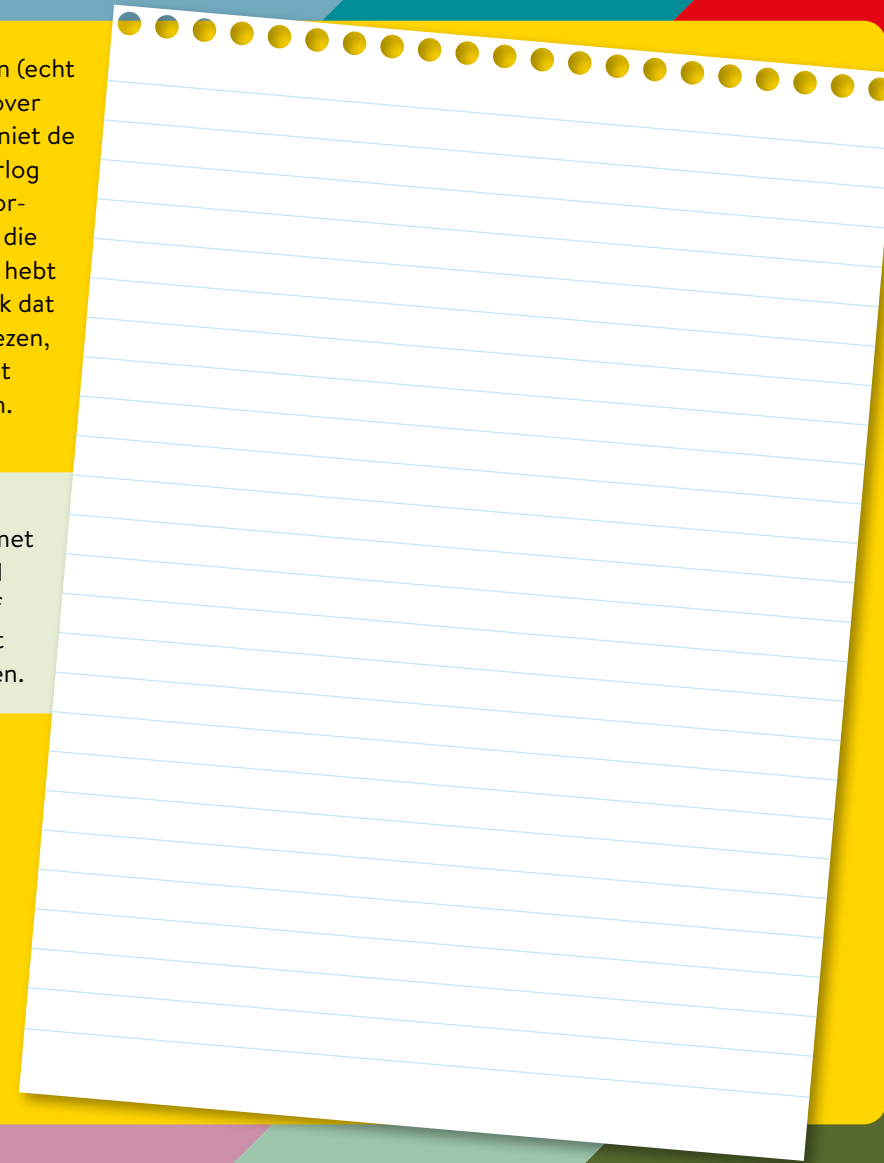

Wat vertel jij?

Schrijf hier zelf een (echt gebeurd) verhaal over oorlog. Dat hoeft niet de Tweede Wereldoorlog te zijn. Denk bijvoorbeeld aan een film die je over een oorlog hebt gezien, of een boek dat je erover hebt gelezen, of iets dat je op het nieuws hebt gezien.

DEEL HET!

Deel je verhaal met anderen. Dan wil een ander zijn of haar verhaal vast ook met jou delen.

Hoe herdenk & vier jij?

Op 4 mei herdenken we en op 5 mei vieren we. Hoe zit dat bij jou?

Kruis de uitspraken aan die bij jou passen.

Op 4 mei ...

- ga ik naar een herdenking in mijn buurt.
- kijk ik op tv naar de herdenking.
- vergeet ik vaak stil te zijn om acht uur.
- lees ik een verhaal over de oorlog.
- hangen wij thuis de vlag halfstok.
- leg ik bloemen bij een monument.

Waar denk jij aan tijdens die 2 minuten stilte?

Op 5 mei ...

- hangen wij thuis de vlag uit.
- ga ik naar een vrijmarkt bij mij in de buurt.
- ga ik naar een museum over de oorlog.
- kijk ik op tv iets over Bevrijdingsdag.
- doe ik iets anders, namelijk:

Vrijheid betekent voor mij:

Bij herdenken en vieren speelt de vlag een belangrijke rol. Teken deze bladzijde vol met vlaggetjes.

Op pad

Neem je ouders, opa of oma, broers of zussen mee naar een herdenking bij jullie in de buurt.

DE TWEEDE WERELDOORLOG

In 1933 wint in Duitsland de politieke partij van Adolf Hitler. De leden van die politieke partij worden **nazi's** genoemd. Hitler wil van Duitsland een groot en machtig land maken.

Het gaat slecht met Duitsland. Hitler geeft (onterecht) de Joden de schuld van alles. Mensen die hem en de nazi's tegenspreken belanden in de gevangenis of worden vermoord. Vanaf 1933 valt nazi-Duitsland landen in Europa aan, ook Nederland wordt bezet. De Nederlandse Antillen worden niet bezet, maar er wordt vooral gevochten op zee. Het Amerikaanse leger helpt bij de verdediging.

1 september Nazi-Duitsland valt Polen binnen. Engeland en Frankrijk verklaren daarna Duitsland de oorlog.

Declaratiewar: verklaart de oorlog

mei tot juli Honderden Engelse militairen gaan naar Aruba en Curaçao om de olie-industrie te beschermen. Olie is belangrijk als brandstof voor de vliegtuigen van onder andere de Royal Air Force (RAF), de luchtmacht van Engeland.

10 juli De Nederlandse regering en koningin Wilhelmina vluchten tijdens de gevechten in mei naar Londen (Engeland). Op deze dag spreekt koningin Wilhelmina het Nederlandse volk voor het eerst moed in via **Radio Oranje**. Ze doet dat tijdens de oorlog vaker.

25 en 26 februari In Amsterdam worden 427 Joodse mannen opgepakt. Mensen uit het verzet zijn boos en organiseren een staking. Duizenden mensen doen mee. Het verzet wordt keihard neergeslagen door de nazi's. Na twee dagen is de staking voorbij.

7 december Japan valt landen in Azië aan, waaronder Nederlands-Indië. Op 7 december bombardeert Japan de Amerikaanse vloot bij Pearl Harbor (Hawaii). Nu doet ook Amerika mee met de oorlog.

8 maart Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger geeft zich over. Japan heeft Nederlands-Indië bezet. Veel Nederlanders worden opgesloten in kampen.

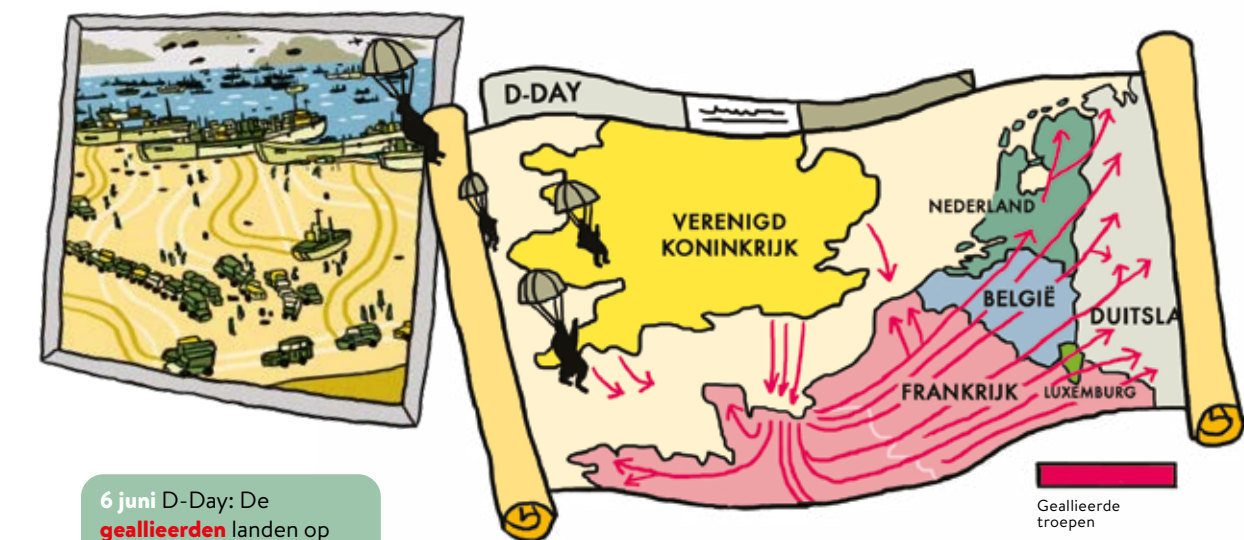
14 juli Vanaf de zomer van 1942 worden Nederlandse Joden massaal opgepakt, zogenaamd om te gaan werken in Duitsland. Eerst worden de mannen, vrouwen en kinderen in Kamp Westerbork in Drenthe opgesloten. Van daaruit worden zij in treinen naar concentratie- en vernietigingskampen in Duitsland en Polen overgebracht. Daar worden ze bijna allemaal vermoord.

november De Duitsers verliezen de tweede slag om El Alamein in Egypte.

2 februari Het Duitse leger wordt verslagen bij de Russische stad Stalingrad. Bijna 1 miljoen Russen (militairen en burgers) sterven of raken gewond. Na dit verlies gaat het steeds slechter met nazi-Duitsland.

6 juni D-Day: De geallieerden landen op de kust van Frankrijk. Na zware gevechten trekken ze verder Europa in. De Russen verslaan de Duitsers vanuit het oosten.

5 september Op de radio horen mensen dat de geallieerden in Nederland zijn. Ze vieren feest: Dolle Dinsdag. Het bericht klopt niet.

december 1944 - januari 1945 Grote tegenaanval van Duitsland in de Ardennen.

1933

Kijk Kijk of luister naar foto's, filmpjes en geluiden bij de belangrijkste gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog. Hoe klonk koningin Wilhelmina? Hoe zag D-Day eruit? Bekijk de tijdlijn op denkboek.nl/tijdlijn.

1939

10 mei Het Duitse leger valt Nederland binnen en gaat via België naar Frankrijk. Het Nederlandse leger houdt de vijand vijf dagen tegen. Vooral op de Grebbeberg en op de Afsluitdijk wordt hard gevochten.

1940

1940

14 mei Duitsland bombardeert Rotterdam. Nederland geeft zich de volgende dag over. Nederland is bezet.

juli Hitler wil dat Engeland zich overgeeft. Daarom bombarderen ze Londen. De Engelsen vechten keihard terug. 'We zullen ons nooit overgeven', zegt premier Churchill.

Duitsland, Italië en Japan maken afspraken en vechten samen. Ze zijn de As-mogendheden.

1941

22 juni Hitler valt Rusland binnen. De nazi's veroveren snel veel gebied. Maar in Rusland zijn de winters erg koud. Door de kou en de gevechten met de Russen, moet het Duitse leger stoppen bij Moskou.

15 september In Nederland mogen Joden steeds minder. Bij dierentuinen, restaurants, parken, bioscopen en bibliotheken zie je deze bordjes.

1942

15 en 16 februari Operatie Neuland. Duitse duikboten vallen olietankers en olieraffinaderijen aan op Curaçao en Aruba. Vier boten zinken en ook een school en een huis op Aruba worden geraakt. Veel matrozen komen om.

1942

16 september In Azië moeten duizenden mannen, waaronder Nederlanders, verplicht voor de Japanners werken aan nieuwe spoorlijnen. Het werk is zo zwaar, dat er elke dag meer dan vijftig mannen sterven.

1943

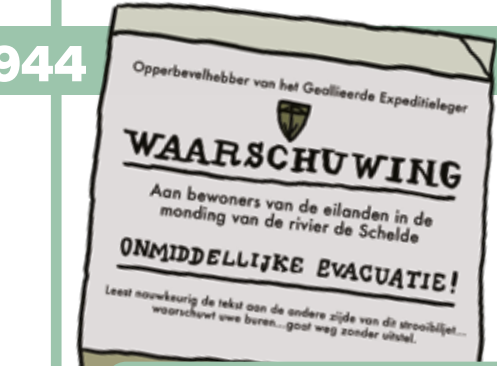

1943 Bijna alle landen op de wereld zijn op de een of andere manier betrokken bij de oorlog.

1944

september Operatie Market Garden. Via Nijmegen en Arnhem proberen de geallieerden Duitsland binnen te trekken. Maar ze worden verslagen bij Arnhem. De bevrijding van Nederland stopt onder de grote rivieren.

november Bevrijding van Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren: Slag om de Schelde. De geallieerden zetten Walcheren onder water om de Duitsers te stoppen en de belangrijke haven van Antwerpen in handen te krijgen.

Inhoud

Bij deze opdracht mag je iets doen (schrijven, kleuren, tekenen).

Een denkvraag. Je hoeft het antwoord niet op te schrijven. Het mag wel.

Op denkboek.nl vind je *Uitklappers* met meer informatie, foto's en filmpjes over bijvoorbeeld onderduiken, de Hongerwinter of de bevrijding. Je kunt op deze website ook je eigen herdenking maken, je mening geven over vrijheid en nog veel meer!

Ga naar een museum of een herinneringscentrum over de Tweede Wereldoorlog.

oorlog

Sommige woorden zijn rood gemaakt. Deze kun je opzoeken in de Oorlogswoordenlijst achter in dit boekje.

2 Mijn Denkboek

8 Tijdlijn

16 Ga op pad!

17 Nadenken over vrijheid

17 Handleiding herdenken

22 Ik herdenk

27 Maak je eigen herdenking

28 Hoe denken jullie over herdenken?

30 Hoe bezet je een land?

Een handleiding in 5 stappen

32 Wij zijn Sinti

Familieverhalen

34 Uitgesloten, vervolgd, vermoord

38 Niet te snappen

39 Naar school in de oorlog

42 Mijn vader is een veteraan

Familieverhalen

44 Oorlog overzee

De Nederlandse kolonies tijdens de oorlog

46 Hulp van ver

48 'Kleine stad voor een grote held'

George Maduro in verzet

52 Wat als je moet kiezen?

54 Wat kun je doen tegen onrecht?

56 'Mammie, niet doodgaan!'

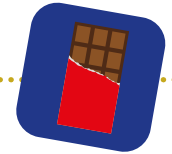
Heleen Smit over de oorlog in Indonesië

60 Werken voor de vijand

62 Oog in oog met het echte dagboek

Bezoek aan het Anne Frank Huis

66 Hongerwinter

68 Weg!

70 Vlucht

72 In 5 stappen naar 5 mei

74 Afgelopen, maar niet voorbij

76 Vrijheid vieren, hoe doe je dat?

78 Wat is vrijheid?

80 Hoe denken jullie over vrijheid?

82 Colofon

83 Oorlogswoordenlijst

GA OP PAD!

Overall in Nederland zijn plekken waar je nog sporen van de Tweede Wereldoorlog in het echt kunt zien. Als je daar bent, kun je nog beter voelen hoe die tijd was. Lees eerst dit Denkboek en ga dan op pad!

oorlogsmuseum, overloon

In een enorme hal staan 150 militaire voertuigen die gebruikt zijn bij de bevrijding van Europa in 1944-1945.

NATIONAAL MONUMENT ORANJEHOTEL, SCHEVENINGEN

Het Oranjehotel was de bijnaam voor de gevangenis in Scheveningen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Je kunt hier de cellen zien waar tijdens de oorlog ruim 25.000 mensen gevangen zaten.

HET INDISCH HERINNERINGS-CENTRUM, DEN HAAG

Kom in dit museum meer te weten over de gebeurtenissen vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië.

NATIONAAL MONUMENT KAMP VUGHT

Luister naar echte verhalen van kinderen die hier in de oorlog gevangen zaten.

Doe

GEWEEST OF NAARTOE

Zet een krul bij een plek waar jij geweest bent.

Zet een uitroepteken bij een plek die jij graag wilt bezoeken. Wie neem je mee?

Welke plek mis jij op deze pagina?

Kijk

Op tweedewereldoorlog.nl/musea vind je een overzicht van alle herinneringscentra en oorlogs- en verzetsmusea in Nederland. Misschien wel bij jou in de buurt!

Nadenken over vrijheid

Wat betekent vrijheid voor jou? Hoe meer je erover nadent, hoe meer kanten je aan vrijheid ontdekt. Vrijben je als je mag denken en geloven wat je wilt. Als je jezelf mag zijn, nieuwe dingen mag leren en de kans krijgt om te doen wat jij belangrijk vindt. Als je niet bang hoeft te zijn dat anderen die sterker zijn je zomaar kwaad doen. Als je geen honger hoeft te hebben en een plek hebt waar je je thuis kunt voelen.

Vrijheid kun je niet zien en niet vastpakken. Maar toch is vrijheid het mooiste dat we samen hebben. Stel je eens voor dat we niet vrij zouden zijn! Zoals in de Tweede Wereldoorlog, toen honderdduizenden Nederlanders omkwamen door geweld of door gebrek aan eten en zorg.

Elk jaar op 4 mei staan we stil bij hoe verschrikkelijk oorlog is en denken we aan de slachtoffers en aan de mensen die in verzet durfden te komen tegen onrecht en onderdrukking.

De dag erna, op 5 mei, vieren we onze vrijheid. Al meer dan 75 jaar wonen wij in een vrij land. Die vrijheid is van jou en van alle kinderen in je klas. Hij is van de juf en de meester, van je ouders en ook van mij. We delen onze vrijheid en dat betekent óók: rekening houden met de vrijheid van anderen. Zo blijven we samen vrij!

Koning Willem-Alexander

Dit is de Dam in Amsterdam. Het is 4 mei, een paar minuten over acht.

Er is een erecouloir, dat is een rij van veteranen en militairen.

Minister-president

De koning en koningin

De koning en koningin leggen een krans voor alle oorlogsslachtoffers.

Alle mensen in Nederland zijn om 8 uur 2 minuten stil.

Handleiding HERDENKEN

In Nederland zijn het hele jaar door herdenkingen van oorlogsslachtoffers en gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de Nationale Herdenking op 4 mei herdenken we alle slachtoffers samen. Wat is herdenken en hoe doe je dat precies? Dit boekje helpt je daarbij.

Op de Dam staat een groot oorlogsmonument. Misschien ken je het wel.

Kijk

Wat gebeurt er precies op de Dam op 4 mei? Wie leggen de kransen? Hoe klinkt de taptoe? Wie zijn erbij? Hoe gaan de voorbereidingen? Ga naar denkboek.nl/kijkwijzer.

Er worden kransen gelegd voor elke groep slachtoffers:

- Verzet
- Vervolgden
- Burgerslachtoffers Nederland
- Burgerslachtoffers Azië
- Militairen en **koopvaardijpersoneel**

Een meisje legt een zonnebloem bij Het Indisch Monument in Den Haag.

WAT IS HERDENKEN?

Herdenken betekent op een plechtige manier stilstaan bij een overleden persoon of een gebeurtenis uit het verleden. Vaak komen mensen samen om te herdenken. Bij herdenken horen rituelen, zoals even stil zijn, een kaarsje opsteken of bloemen leggen.

WIE HERDENKEN WE?

Tijdens de Nationale Herdenking op 4 mei herdenken we alle oorlogsslachtoffers van het Koninkrijk der Nederlanden. Dat zijn mensen die zijn omgekomen of vermoord tijdens de Tweede Wereldoorlog, of in oorlogen en **vredesoperaties** daarna.

WAAROM HERDENKEN WE?

We herdenken elk jaar op 4 mei alle oorlogsslachtoffers van het Koninkrijk der Nederlanden, om hen en wat er is gebeurd nooit te vergeten. We herdenken om respect te betonen aan slachtoffers en hun families. We staan ook stil bij de vrijheid die wij in Nederland hebben en hoe fijn dat is.

Ritueel • Plechtige handeling waarbij je bepaalde dingen in een vaste volgorde doet.

HOE HERDENK JE OP 4 MEI? Een stappenplan:

- 1 Ga met school of je ouders naar een oorlogsmonument of zet de televisie aan.
- 2 Luister naar de sprekers.
- 3 Wacht op het signaal van de taptoe.
- 4 Wees 2 minuten stil.
- 5 Zing mee met het Wilhelmus.
- 6 Kijk naar de kransen of bloemen die worden gelegd. Of leg zelf een krans of bloem bij een monument.

TAPTOE

Op 4 mei om 19.59 uur speelt een trompettist het taptoe-signaal. Vroeger riep de commandant aan het einde van de dag 'Tap toe!'. Oftewel, doe de biertap dicht en ga naar bed, de dag is voorbij. Nu hoor je deze muziek bij herdenkingen en begrafenissen.

DIT NEEM IK MEE NAAR EEN HERDENKING

- kaars hoed
 bloem iets anders
 gedicht

WAAR HERDENKEN WE?

Op 4 mei vinden overal in het land herdenkingen plaats. Die herdenkingen zijn vaak bij een oorlogsmonument. In bijna elke stad of dorp is wel een oorlogsmonument te vinden.

Doe

Kun je beter bij een monument herdenken dan thuis? Ik vind van wel/niet, want:

.....

.....

.....

WANNEER HERDENKEN WE?

We herdenken niet alleen op 4 mei. Ook op andere momenten in het jaar worden er gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog herdacht.

Doe

Zoek op internet. Schrijf 2 andere herdenkingen op.

.....

.....

.....

NATIONALE KINDERHERDENKING MADURODAM

In Madurodam in Den Haag is elk jaar een speciale Kinderherdenking. Hier worden de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog door honderden kinderen herdacht en wordt er stilgestaan bij vrijheid. Kijk op nationalekinderherdenking.nl.

Wist je dat Madurodam ook een oorlogsmonument is?

Lees op blz. 48 t/m 51 het verhaal van verzetsstrijder George Maduro.

We herdenken niet alleen op 4 mei. Hier leggen kinderen bloemen bij het Auschwitz-monument in Amsterdam tijdens de Nationale Holocaust Herdenking op de laatste zondag van januari.

Doe

Teken of plak hier plaatjes van dingen die volgens jou bij herdenken horen. Of maak een woordwolk.

ADOPTEEER E MONUMENT

Je kunt met je school ook een oorlogsmonument adopteren! Willen jullie dat? Kijk dan op

Kijk

4en5mei.nl/adopteer-po. Organiseer een herdenking met je klas bij het monument. Hoe zou jullie herdenking eruitzien?

IK HERDENK...
de vader van mijn
overgrootoma

THOMAS
12 jaar

DIRK
werd 38 jaar

“Tineke, dat is de oma van mijn vader, woonde tijdens de oorlog in Nederlands-Indië. Ze was toen iets jonger dan ik nu ben. Ze heeft heel veel honger gehad. Als we nu bij haar zijn, is er altijd genoeg te eten. Ze heeft een grote voorraad in huis. Ze heeft nog veel verdriet om haar vader Dirk. Hij werd opgepakt door de Japanners. Hij moest zwaar werk doen aan de spoorlijn in Birma. Dat heeft hij niet overleefd. Op 4 mei denk ik aan hem. Ik heb ook mijn spreekbeurt over hem gehouden. Het moet heel erg zijn om zo jong je vader te verliezen.”

Wie?

We herdenken op 4 mei alle burgers die zijn gestorven in Azië, als gevolg van verzet, gevangenschap, oorlogsgeweld en uitputting tijdens en direct na de Japanse **bezetting**.

Doe ZOEK OP

Waar was de Birma-spoorlijn waar Dirk om het leven kwam? Hoe heet dit land nu?

Wat?

Elk jaar, tijdens de Nationale Indië Herdenking op 15 augustus, staan we stil bij het einde van de Tweede Wereldoorlog voor het Koninkrijk der Nederlanden.

IK HERDENK...
Marianne
Sanders-Frank

ELLA
12 jaar

MARIANNE
werd 61 jaar

“Ik herdenk de oma van mijn oma, die Marianne heette. Ze was vroedvrouw en fietste naar arme gezinnen om vrouwen te helpen bij de bevalling. Veel mensen kenden haar omdat ze zulk goed werk deed. In 1942 is Marianne, samen met haar man Comprecht, in **concentratiekamp** Auschwitz vermoord, alleen omdat ze Joods waren. De vader van mijn oma overleefde de oorlog omdat hij kon **onderduiken**. Na de oorlog werd mijn oma geboren. Het lijkt me heel jammer om zonder grootouders op te groeien, omdat ik weet hoe leuk ik het met mijn grootouders heb. Ik vind het belangrijk dat wij nu beseffen dat we mogen zijn wie we zijn. En dat we nooit vergeten wat er toen gebeurd is.”

Wie?

We herdenken op 4 mei de meer dan 104.000 Joden, **Roma en Sinti** die werden vervolgd en vermoord in concentratie- en vernietigingskampen, alleen om wie ze waren.

Wat?

We herdenken de **Holocaust** ook elk jaar op 27 januari bij het ‘Nooit meer Auschwitz’-monument in Amsterdam.

Doe LEES

Op joodsmonument.nl kun je de namen van alle Joodse slachtoffers lezen.

Wie herdenken jullie?

BURGERSLACHTOFFERS
NEDERLAND

Jairo: “Rotterdam is gebombardeerd in de Tweede Wereldoorlog en dat zie je nog steeds in de stad. Op de grond zijn lichtjes geplaatst, zodat je kunt zien waar de brandgrens liep. Het hele centrum is in dertien minuten platgegooid. Ze waren al aan het onderhandelen over de overgave, maar die boodschap kwam niet op tijd.”

Rosalie: “Mijn oma heeft ook een bombardement meegemaakt, in Ede. Haar zusje Annigje ging buiten spelen en is door een bom omgekomen. Tijdens de herdenking op tv denk ik daaraan. Dat moeten we blijven doen, anders zijn de mensen die het hebben meegemaakt straks overleden en kan niemand het meer navertellen. Als we het vergeten dan gebeurt het misschien weer.”

WIJ HERDENKEN...
de slachtoffers van
het bombardement

Waar?

Elk jaar op 14 mei wordt het bombardement in Rotterdam ook herdacht bij het monument ‘De verwoeste stad’, een groot beeld van een man met een gat op de plek van zijn hart.

Doe

ZOEK OP

Hoeveel mensen kwamen om bij het bombardement op Rotterdam?

JAIRO
12 jaar

ROSALIE
11 jaar

Wie?

We herdenken op 4 mei de mensen die omkwamen door oorlogsgeweld, bombardementen, uitputting, honger en verwaarlozing.

ANNIGJE
werd 7 jaar

Wie herdenken jullie?

VERZET

WIJ HERDENKEN...
de 33
van Soesterberg

Joudi: “Wij waren bij de herdenking van de 33 verzetsstrijders die zijn doodgeschoten door de nazi’s. Het waren gewone mannen. Maar ze deden alles voor vrijheid, ook al konden ze gedood worden. In onze klas hebben veel kinderen oorlog meegemaakt. Voor ons was deze herdenking extra verdrietig. Ik ben nu vier jaar in Nederland. In mijn buik zit een litteken van een granaatscherf. Ik wil niet meer aan de oorlog denken.”

Jyan: “We hebben de namen voorgelezen. En gedichten die we zelf geschreven hadden. Mijn vader was journalist in Syrië. Hij liep gevaar omdat hij opkwam voor vrijheid, net als verzetsmensen toen. We zijn gevlucht.”

JYAN
13 jaar

Wie?

We herdenken op 4 mei de mensen die gevangen werden genomen en vermoord omdat zij in verzet kwamen en opstonden voor de rechten van anderen.

Wanneer?

Elk jaar worden op 19 november in Soesterberg de omgekomen verzetsstrijders herdacht.

BERNARD
werd 23 jaar

JOUDI
12 jaar

Denk VERZET

Voor al deze mensen die opkwamen voor vrijheid, tijdens de Tweede Wereldoorlog en nu in Syrië, was in verzet komen belangrijker dan hun eigen veiligheid. Wat vind jij daarvan?

Wie herdenken jullie?

MILITAIRES EN
KOOPVAARDIJPERSONEEL

“Elk jaar gaan we met de hele bovenbouw rond 10 mei naar het oorlogsmonument in ons dorp, dat we hebben geadopteerd met onze school. Op 10 mei 1940 zijn hier in Heumen 23 soldaten gesneuveld. Zij verdedigden de ophaalbrug. Ze hebben ongeveer acht uur stand gehouden. Het waren hele jonge jongens. We lopen in een stille tocht naar het monument waar hun namen op staan. Jelmer heeft een gedicht voorgelezen.”

THYMO
12 jaar

JELMER
12 jaar

JAN
werd 22 jaar

DAAN
12 jaar

WIJ HERDENKEN...
de soldaten die de
brug verdedigden

Wie?

We herdenken op 4 mei alle militairen en al het koopvaardijpersoneel omgekomen in dienst van het Koninkrijk der Nederlanden tijdens de Tweede Wereldoorlog en daarna in oorlogssituaties en bij vredesoperaties.

Waar?

De soldaten uit Heumen liggen begraven op het militair Ereveld Grebbeberg. Daar worden elk jaar op 4 mei de soldaten herdacht die gedood werden bij de inval van de nazi's in mei 1940.

Doe ZOEK OP

Hoeveel Nederlandse soldaten kwamen er om in mei 1940?

Maak je eigen HERDENKING

Ga naar
denkboek.nl/
herdenken

Op denkboek.nl kun je zelf een herdenking maken voor iemand die slachtoffer werd van oorlog. Kies voor het verhaal van Elsje, Timo, tante Riek of Leentje. Bekijk hun verhaal en maak je eigen herdenking.

Jopie

Tante Riek

Elsje

Timo

Leentje

Denk Bij een herdenking horen rituelen, zoals twee minuten stilte, een gedicht lezen of bloemen leggen. Welke rituelen zou jij kiezen?

ADOPTEER E MONUMENT

In Nederland zijn meer dan 4000 oorlogsmonumenten. Ieder monument heeft zijn eigen verhaal. Samen houden deze monumenten de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog en conflicten daarna levend. Adopteer een oorlogsmonument!

Hoe denken jullie over:

HERDENKEN?

Mijn beste vriend moest vluchten uit Syrië.

Ik hoop dat wij nooit een oorlog meemaken.

4 mei, 20.30 uur, Amsterdam **Herdenking op de Dam**
Kinderen leggen bloemen bij het Nationaal Monument op de Dam.

Eens of oneens? Teken een pijltje op de lijn. Hieronder zie je een voorbeeld. Vraag een volwassene (bijvoorbeeld je vader, moeder, opa, oma, oom, tante, buurman, buurvrouw...) om ook pijltjes te zetten, in een andere kleur!

Ik vind van wel Ik vind van niet
Ik werk met de kleur: werkt met de kleur:

1 Oorlog herdenken is belangrijker dan vrijheid vieren.

Ik vind van wel Ik vind van niet

2 Het is belangrijk dat we allemaal tegelijk herdenken.

Ik vind van wel Ik vind van niet

3 Verhalen blijven vertellen over de Tweede Wereldoorlog is belangrijk.

Ik vind van wel Ik vind van niet

4 Op 4 mei mag je ook aan overleden familieleden of vrienden denken.

Ik vind van wel Ik vind van niet

5 Twee minuten stil zijn is lang.

Ik vind van wel Ik vind van niet

6 Over 100 jaar herdenken we de Tweede Wereldoorlog nog steeds.

Ik denk van wel Ik denk van niet

Allebei ingevuld? Waarover zijn jullie het niet met elkaar eens? Hoe komt dat?

HOE BEZET JE EEN LAND...

Een handleiding in 5 STAPPEN

STAP 1: GEBUIK GEWELD. Trek met een groot leger van soldaten, tanks en vliegtuigen het land binnen. Zorg dat de mensen bang worden. Zijn ze nog niet bang genoeg? Gebruik nog meer geweld, bijvoorbeeld bommen.

STAP 2: SCHAFF HET PARLEMENT AF. Stuur mensen op belangrijke plekken in het bestuur van dat land weg of neem ze gevangen. Dus de koning of de president, de ministers, burgemeesters, rechters enzovoort. Vergeet de journalisten niet. Zet op die plekken je eigen mensen. Het parlement (de Eerste en Tweede Kamer) schaf je ook af. De burgers van het land hebben dus niets meer te zeggen over wetten en regels. Die kun jij nu helemaal zelf bepalen.

STAP 3: GEBUIK DE POLITIE. Zet de politie onder druk om met jou mee te werken. Willen ze dat niet, neem ze gevangen.

Je hebt nu het **BESTUUR** van het land, het **NIEUWS** en de **POLITIE** onder controle. Tijd om over te gaan naar stap 4.

STAP 4: VERBOD ANDERE MENINGEN. Voer je eigen wetten en regels in. Dit gaat nu makkelijk omdat het parlement weg is. Is iemand het niet eens met jouw wet of regel? Dat is dan jammer voor diegene. Want demonstreren heb je ook verboden. Journalisten die kritisch schrijven zijn er natuurlijk niet meer (zie stap 2). En bij de rechter kunnen ze ook niet terecht.

STAP 5: PAK TEGENSTANDERS OP. Nu kun je doen wat je wilt. Zou je van bepaalde groepen mensen af willen? Je kunt die mensen zomaar oppakken en gevangenzetten, of zelfs vermoorden. De politie helpt daarbij (zie stap 3). De straffen kun je zelf bepalen, want er zijn geen rechters meer die kijken of alles eerlijk gaat.

Echt gebeurd

Dit is hoe het ongeveer gegaan is toen nazi-Duitsland Nederland bezette. De democratie werd afgeschaft. De nazi's voerden hun wetten en regels in. Burgers hadden geen rechten meer. Joden, Roma en Sinti werden uitgesloten, opgepakt en vermoord, alleen om wie ze waren.

Nu

Nog steeds proberen leiders in sommige landen meer macht te krijgen door belangrijke onderdelen van de democratie uit te schakelen of zwakker te maken. Bijvoorbeeld door stemmen lastig te maken of journalisten dwars te zitten in hun werk. Vaak gaat dat afschaffen van de democratie ook in stapjes.

Mensen in Boedapest in Hongarije demonstreren tegen premier Orbán. In Hongarije is de democratie in gevaar. Nieuwszenders mogen bijvoorbeeld alleen nog maar verhalen brengen die de regering heeft goedgekeurd.

Het Binnenhof in Den Haag, waar normaal de Eerste en Tweede Kamer vergaderen, werd door de nazi's gebruikt als kantoorruimte. Maar er werden ook mensen gevangengehouden.

Doe WAT VIND JIJ?

Hoe staat het met de democratie in Nederland volgens jou? Welke rechten zijn er hier goed geregeld? Zet daar een bij. Welke misschien minder? Zet daar een bij. Welk recht vind jij het belangrijkste? Zet daar een rondje om.

vrije pers

eerlijke rechters

vrije verkiezingen

gelijkheid

recht op demonstreren

...EN SCHAFF JE DE DEMOCRATIE AF?

Wij zijn Sinti

‘Op school horen we niks over onze geschiedenis’

Michael Junior
13 jaar

Sabina
Tante

Jennifer
Moeder

Deborah
15 jaar

Michael
Vader (staat niet op de foto)

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden Roma en Sinti vervolgd en vermoord. Deborah en Michael zijn Sinti. Hun overgrootouders werden vermoord in concentratiekamp Auschwitz.

Wat betekent het om Sinti te zijn?

Michael: Wij hebben een eigen cultuur. Vroeger trokken de Sinti rond met paard en wagen. Nu wonen we in woonwagens op een woonwagenkamp. Rondreizen kunnen we niet meer. Er zijn te veel regels van de regering.

Michael Junior: Het is heel gezellig om op een woonwagenkamp te wonen. Ik woon tussen mijn familie. Ik voel me hier heel vrij, want je kunt bij iedereen binnenlopen.

Krijg je wel eens reacties als je vertelt waar je woont?

Deborah: Ja, sommige kinderen vragen dan aan mij: Hebben jullie dan wel gewoon water en elektriciteit? Dan leg ik het uit.

Michael Junior: Mijn vrienden vinden het cool, ze komen hier graag spelen.

Michael: Ik vertel het op mijn werk niet. Veel mensen hebben vooroordelen over woonwagenebwoners. Daarom wil ik ook niet op de foto.

Sinti werden, net als Joden, vervolgd in de Tweede Wereldoorlog. Wat weten jullie daarvan?

Michael Junior: We zijn in Auschwitz geweest. Veel mensen kennen de foto van Settela Steinbach, het meisje in de trein. Zij was ook Sinti. Op de dag dat zij werd **gedeporteerd**, zat onze familie in dezelfde trein.

Deborah: Ik denk er vaak aan. In Auschwitz zag ik ook een trein. Ik werd er helemaal stil van.

Denk

Wat vind je ervan dat Sinti nog steeds niet vrij zijn om te leven zoals ze willen?

Hoe is het om mee te gaan naar een herdenking?

Tante Sabina: Op 19 mei gaan we naar Westerbork om bloemen te leggen, want dat is de dag waarop onze familie is weggevoerd. Vorig jaar heb ik op 4 mei op de Dam in Amsterdam een krans gelegd met mijn tante en neef.

Deborah: Er is veel muziek. We leggen bloemstukken neer.

Heel weinig mensen weten wat er met de Sinti is gebeurd, merken jullie dat ook?

Deborah: Als ik zeg dat ik Sinti ben, dan weten ze niet wat dat is.

Michael Junior: Dat heb ik ook. Bij mij is er nooit iemand op school die er iets over vertelt.

Deborah: Op de basisschool keken we een programma over de Tweede Wereldoorlog, maar daar kwam het ook niet in voor.

Tante Sabina: Daarom ga ik met de kleine woonwagen, die je op de foto ziet, langs de scholen, om erover te vertellen.

Wat betekent vrijheid voor jullie?

Michael Junior: Vrijheid is je eigen ding kunnen doen. Dat ik in een woonwagen kan wonen.

Deborah: Dat wij kunnen leven volgens onze eigen cultuur.

Michael: Heel lang wilde de regering dat we in gewone huizen gingen wonen. Daardoor zou onze cultuur langzaam verdwijnen. Het gaf ons het gevoel dat we niet welkom zijn. Vrijheid is je leven invullen zoals jij dat wilt.

Jennifer: Vrijheid is jezelf zijn, zonder dat je je hoeft te schamen.

Voor de oorlog woonden er in Nederland 140.000 Joden. Nadat de nazi's Nederland veroverden, werden de rechten van alle Joodse Nederlanders stap voor stap afgepakt. Ook Sinti en Roma werden door de nazi's uitgesloten, vervolgd en vermoord.

UITGESLOTEN, VERVOLGD, VERMOORD

IN DUITSLAND KOMT HITLER AAN DE MACHT.

DE OUDERS VAN ANNE FRANK VLUCHTEN UIT DUITSLAND MET HUN DOCHTERS NAAR NEDERLAND.

KRISTALLNACHT:

AANVAL DOOR DE NAZI'S OP DE JOODSE BEVOLKING IN DUITSLAND, WINKELS EN GEBEDSHUIZEN WORDEN Vernield of in brand gestoken.

“Je kunt het je niet voorstellen wat we aantreffen. Alles was kort en klein geslagen. Lampen van het plafond gerukt, de piano was in tweeën gehakt. De winkel van mijn ouders was totaal overhoop gehaald.”

Mirjam Weitzner-Smuk, toen 8 jaar

Mirjam overleefde vijf concentratiekampen. Haar ouders, zus en zwager werden vermoord.

BOUW VAN KAMP WESTERBORK VOOR DE DUITJ- JOODSE VLUCHTELIJNGEN.

SOMMIGE JOODSE KINDEREN UIT NAZI-DUITSLAND WORDEN OP DE BOOT NAAR ENGELAND GEZET, VAAK HELEMAAL ALLEEN, ZONDER HUN OUDERS. IN ENGELAND ZIJN ZE VEILIG.

ALLE JOODSE AMBTENAREN WORDEN ONTSLAGEN.

NEDERLANDSE AMBTENAREN MOETEN EEN **ARIËRVERKLARING** TEKENEN.

JODEN MOGEN NIET MEER NAAR HET ZWEMBAD, HET STRAND OF NAAR HET PARK.

RAZZIA IN AMSTERDAM, 427 JOODSE MANNEN WORDEN OPGEPAKT EN GEDEPORTEERD NAAR EEN **CONCENTRATIEKAMP**.

IEDEREEN DIE JOODS IS, WORDT GEREGEREERD.

Bekijk op denkboek.nl/vervolg de Uitklapper over dit thema.

Aardrijkskunde

zij had een onvoldoende voor aardrijkskunde die laatste dag maar wist een week later precies waar Treblinka* lag héél even maar

*Treblinka was een concentratiekamp. Uit: Vijfendertig tranen door Ida Vos, 1985.

BIJ DIERENTUJNEN, CAFÉS, RESTAURANTS, PARKEN, BIOSCOPEN, THEATERS EN BIBLIOTHEKEN KOMEN BORDJES MET 'VERBODEN VOOR JODEN'.

“We mochten steeds minder ... totdat we er niet eens meer mochten zijn.”

Betty Goudsmit-Oudkerk

JODEN MOGEN NIET MEER REIZEN OF VERHUIZEN ZONDER TOESTEMMING.

JOODSE KINDEREN MOETEN NAAR APARTE JOODSE SCHOLEN. Ida Vos (toen 10 jaar) moest naar de Joodse School in de Bezemstraat in Den Haag. Van de 35 kinderen in haar klas overleefden er maar vier de oorlog, onder wie Ida. Later werd ze schrijfster. Ze schreef boeken en gedichten over de oorlog.

30 JANUARI	5 DECEMBER	9 OP 10 NOVEMBER	DECEMBER	AUGUSTUS	5 OKTOBER	21 NOVEMBER	10 JANUARI	22 FEBRUARI	31 MEI	1 SEPTEMBER	15 SEPTEMBER	7 NOVEMBER
1933		1938		1939		1940		1941				

ALLE JODEN, OUDER DAN ZES JAAR, MOETEN EEN JODENSTER OP HUN KLEDING DRAGEN, EN DIE MOETEN ZE ZELF BETALEN.

De achtjarige Benjamin Pais en zijn negenjarige zusje Jansje met de Jodenster. Ze werden op 23 november 1942 in Auschwitz vermoord.

JODEN MOGEN NIET MEER MET DE TREIN, BUS OF TRAM, NIET MEER FIETSEN EN NA 8 UUR 'S AVONDS NIET MEER OP STRAAT.

Anne Frank schreef op woensdag 24 juni 1942 in haar dagboek:

“Het is smoorheet. En ik moet alles lopen. Nu zie ik pas hoe fijn een tram toch is, vooral een open. Maar dat genot is voor ons joden niet weggelegd. Voor ons is de voetenwagen goed genoeg.”

JODEN MOGEN ALLEEN NOG MAAR TUSSEN 3 EN 5 UUR BOODSCHAPPEN DOEN. DE MEESTE SPULLEN ZIJN DAN AL OP.

DE HOLLANDSCHE SCHOUWBURG IN AMSTERDAM WORDT EEN VERZAMELPLAATS WAAR JODEN ZICH MOETEN MELDEN VOOR **DEPORTATIE**. OPGEPAKTE JODEN WORDEN ER VASTGEHOUDEN.

De Joodse Willy Alexander schreef op 25 maart 1943 in zijn oorlogsdagboek:

“Op het ogenblik zitten er 1.300 mensen in de kleine Hollandse Schouwburg. 't Is er dan zo warm dat iedereen alsmaar om drank vraagt. Alleen de oude vrouwen kunnen op matrassen slapen. Er zijn voor die 1.300 mensen maar twee heren-w.c's en drie dames-w.c's en één of twee wastafels.”

ANNE FRANK EN HAAR FAMILIE DUIKEN ONDER.

DE EERSTE JODEN WORDEN OPGEROEPEEN VOOR WERKKAMPEN IN DUITSLAND.

JODEN KRIJGEN EEN **PERSOONSBEWIJS** MET EEN J ERIN.

23 JANUARI

3 MEI

30 JUNI

4 JULI

6 JULI

17 JULI

20 JULI

6 EN 7 JUNI

JULI

16 EN 19 MEI

4 AUGUSTUS

13 SEPTEMBER

NOVEMBER

5 MEI

1942

1943

1944

1945

Lothar Gold moest samen met zijn moeder Gerda op het kindertransport. Deze foto gaven ze vlak voor vertrek aan hun buren. Op de achterkant staat “Ter herinnering aan ons drietjes. Familie Gold.”

Op 11 juni 1943 werd Lothar in Sobibor vermoord. Hij was 12 jaar.

Bron: kampwesterbork.nl

KINDERTRANSPORT VAN 1.269 KINDEREN EN HUN OUDERS NAAR CONCENTRATIEKAMP SOBIBOR.

SINTI EN ROMA MOGEN NIET MEER RONDREIZEN.

Settela Steinbach

GROTE RAZZIA OP SINTI EN ROMA. VRIJWEL IEDEREEN WORDT NAAR WESTERBORK GEDEPORTEERD.

245 ROMA EN SINTI WORDEN VANUIT WESTERBORK NAAR AUSCHWITZ-BIRKENAU GEDEPORTEERD EN VERMOORD.

DE LAATSTE TREIN VAN KAMP WESTERBORK NAAR AUSCHWITZ.

Tot aan de fatale dag bleef het onzeker wie weg moest. Wie zijn naam hoorde afroepen, wist wat hem te doen stond. Hij pakte zijn bezittingen in dezelfde koffer, rugzak of plunjezak waarmee hij naar kamp Westerbork was gekomen. Dan naar de hoofdweg van het kamp waarlangs de spoorlijn was gelegen, alwaar de lange trein klaarstond.

ANNE FRANK EN HAAR FAMILIE WORDEN ONTDEKT EN GEDEPORTEERD. ALLEEN ANNES VADER OVERLEEFT DE OORLOG.

AMSTERDAM WORDT DOOR DE NAZI'S 'JUDENREIN' (GEZUIVERD VAN JODEN) VERKLAARD. (ER ZIJN GEEN JODEN MEER IN AMSTERDAM)

NEDERLAND BEVRIJD. NEDERLANDSE JODEN, ROMA EN SINTI MOETEN LEREN LEVEN MET GROTE VERLIEZEN. ER ZIJN MEER DAN HONDERDDUIZEND MENSEN VERMOORD. MANNEN, VROUWEN, KINDEREN, OMA'S, OPA'S, BROERS EN ZUSJES.

Denk Kun jij uitleggen welk gevoel je krijgt bij het woord 'uitsluiten'?

Het Nationaal Holocaust Namenmonument in Amsterdam met de namen van 104.000 Nederlandse Joden en 220 Roma en Sinti.

Niet te **SNAPPEN**

Het feit dat tijdens de Tweede Wereldoorlog miljoenen Joodse mannen, vrouwen en kinderen en honderdduizenden Roma en Sinti in Europa zijn vermoord, is eigenlijk niet te snappen.

Doe wat hieronder staat en gebruik het artikel 'Uitgesloten, vervolgd, vermoord' op de bladzijden hiervoor. Kruis aan wat je hebt gedaan.

Zet een zwarte cirkel om de gebeurtenis op 30 januari 1933.

Onderstreep de naam van de stad waar Ida Vos naar school ging.

Teken een bloem als herdenkings-symbool bij de familie Frank.

Anne Frank schrijft dat ze voortaan moest lopen, ze mocht niet meer in de tram. Teken twee voetstapjes bij haar tekst.

Kruis de woorden NIET en VERBODEN door.

Omcirkel alle getallen die met kinderen te maken hebben.

Zet een uitroepteken bij een tekst of een foto waar jij verdriet bij voelt.

Zet een rode cirkel om iets waarvan je echt niet wist dat het gebeurd was.

Denk Helpt deze pagina jou om over deze gebeurtenissen na te denken?

Teken een kaarsje als herdenkingsymbool bij Lothar Gold.

Doe **ZOEK OP**
Ga naar joodsmonument.nl/wordt-gemist-zoeken. Zoek naar verhalen van mensen die de Holocaust niet hebben overleefd.

Naar **SCHOOL** in de **OORLOG?**

Bekijk samen de foto's. Kijk heel goed! Praat over wat je ziet. Schrijf jullie antwoorden op.

Doe **OPVALLEND?**
Wat zien jullie op deze foto? Wat valt op? Schrijf zeker tien woorden op.

Waar denken jullie dat dit is?

Welke vraag hebben jullie nog?

Doe**ZIE**

Wat zien jullie? Wat valt op?
Schrijf zeker 10 woorden op.

Wat denken jullie dat er gebeurd is?

Welke vraag hebben jullie nog?

Kijk

Wil je weten hoe het was om tijdens de Tweede Wereldoorlog naar school te gaan? Kijk naar het filmpje 'Naar school in oorlog' op denkboek.nl/jonginoorlog.

Wil je weten
waar al deze foto's
echt over gaan?

Kijk op bladzijde 82.

Doe**BEKIJK**

Deze foto is gemaakt in Nederlands-Indië. Wat zien jullie? Wat valt op? Schrijf zeker 10 woorden op.

Waarom zitten ze buiten?

Welke vraag hebben jullie nog?

Mijn vader is een veteraan

Trevor
Vader & veteraan

Patricia
Moeder

Nathan
14 jaar

Morgaine
17 jaar

Dijon
12 jaar

Vrijheid is niet gratis

Een veteraan is een militair die op een missie is geweest. Trevor is zo'n veteraan, hij is in Uruzgan geweest. Hij heeft veel meegemaakt, maar zijn gezin ook.

Mister
Hulphond
(overleden in 2021)

Kijk Bekijk hier filmpjes van kinderen in gesprek met veteranen: nationalekinderherdenking.nl/veteranen

Hoe is het om een kind van een militair te zijn?

Morgaine: Bijna al onze vrienden zijn ook kinderen van veteranen. Je snapt elkaar veel beter en je helpt elkaar als iemand wordt uitgezonden. Je gaat niet zomaar voor je land strijden, je neemt dingen heel serieus. Mijn vader leert ons dat ook.

Trevor: Denk goed na, beoordeel de situatie en ga dan pas iets doen, dat zeg ik altijd tegen de kinderen.

De meeste mensen denken bij het leger aan schieten, maar hoe is dat in het echt?

Nathan: Als we samen naar een film kijken, vertelt papa wat er niet klopt. Bijvoorbeeld dat geen actie zonder problemen is. En dat niet alles supersnel gaat. Militairen zijn geen supermensen.

Morgaine: Iemand uit mijn klas vroeg of militairen blij waren als ze iemand hadden neergeschoten. Ze snappen het gewoon niet.

Is jullie vader anders dan andere vaders?

Dijon: Papa houdt niet van drukke plekken en kan niet altijd mee naar pretparken, want dat kan niet zonder hond.

Nathan: Omdat hij PTSS heeft, kan hij niet altijd mee omdat hij overprikkeld raakt. Papa is al drie keer geopereerd aan zijn rug, dus hij kan ook niet alles.

Wat is PTSS?

Dijon: Als er iets ergs is gebeurd in je leven en dat beleeft je dan opnieuw, in nachtmerries

bijvoorbeeld. En je hebt meer emoties: snel boos of bang omdat je je opgesloten voelt ofzo.

Wat betekent de hulphond voor jullie vader?

Nathan: De hond helpt papa als hij een nachtmerrie heeft. Hij voelt het als een nachtmerrie begint, dan maakt hij papa op tijd wakker. Of als papa ergens zit, dan gaat de hulphond achter hem zitten.

Patricia: De hulphond doet de rugdekking van Trevor, net als een buddy in het leger. Militairen gaan nooit alleen ergens heen tijdens een missie.

Kun je met je vader praten over wat hij heeft meegemaakt?

Dijon: Soms, maar ik hoef niet alles te weten, anders kun je je zorgen maken of naar gaan dromen.

Nathan: Nee, sommige dingen die papa heeft meegemaakt zijn te heftig.

Betekent vrijheid voor jullie iets anders dan bijvoorbeeld voor je vrienden?

Morgaine: Ik merk dat klasgenoten vaak vergeten wat ze allemaal hebben. Ik weet hoe belangrijk onze vrijheid voor ons is.

Patricia: Vrijheid is niet gratis: militairen komen beschadigd terug. Vrijheid bij een ander brengen, kan betekenen dat je zelf vrijheid inlevert. Hier in vrijheid leven, waarderen we daarom extra.

Doe

OMCIRKEL

Zet een rondje om de uitspraak waar je wel meer over zou willen weten.

OORLOG OVERZEE

DE NEDERLANDSE KOLONIES TIJDENS DE OORLOG

Tijdens de Tweede Wereldoorlog worden Suriname en de Antillen niet bezet door nazi-Duitsland. Toch raken ze betrokken bij de oorlog. De mensen op de eilanden leven ook mee met het bezette Nederland.

SURINAME

In Suriname zijn mijnen die grondstoffen leveren voor de vliegtuigen van de geallieerden.

ANTILLEN

Op de Antillen proberen Duitse duikboten de olie-industrie te vernielen.

NEDERLANDS-INDIË

Hier zitten tienduizenden Nederlanders opgesloten in Japanse kampen.

Het Koninkrijk der Nederlanden bestond in 1940 uit Nederland en de kolonies Nederlands-Indië (nu Indonesië), Suriname en de Antillen: Aruba, Bonaire, Curaçao, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius.

Kijk Bekijk de filmpjes 'Oorlog Overzee' en 'Het Caribisch gebied in oorlog' op denkboek.nl/jonginoorlog

Een soldaat bewaakt de olie-industrie op Aruba.

Doe

BEKIJK DE TIJDLIJN

Zet een groene krul bij de gebeurtenissen in Nederlands-Indië, een rode krul bij gebeurtenissen in Suriname en een blauwe krul bij gebeurtenissen op de Antillen in de tijdlijn voorin het boekje.

Olie uit het Caribisch gebied was heel belangrijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zonder olie konden de tanks niet rijden en de vliegtuigen niet vliegen. In 1941 kwam tachtig procent van de brandstof voor de geallieerde vliegtuigen uit de Nederlandse Antillen.

José Dania woont op Aruba. Hij was lid van het Vrijwilligers Korps Aruba.

“s Ochtends vroeg, rond 6 uur, hoorden we een knal. We schrokken allemaal. Het was een torpedo die de kade raakte. Op dat moment werden er meer torpedo's afgeschoten. Sommige kwamen op de schepen terecht, andere op het land.”

Hetty Dankerlui woonde in Suriname toen de oorlog uitbrak, ze was toen 7 jaar.

“Ik hoorde op school dat het oorlog was en dat Nederland bezet werd. Er was een kans dat de oorlog ook in Suriname uitbrak. Als we een sirene hoorden, moesten we direct naar de schuilkelders rennen die in de tuin van de school stonden.”

Er wordt in Suriname veel aluminium gemaakt. Dat metaal was onmisbaar in de Tweede Wereldoorlog. Er werden vliegtuigen voor de geallieerden van gemaakt.

DEZE TORPEDO KWAM OP HET STRAND VAN ARUBA TERECHT.

HULP VAN VER

De bewoners van de Caribische eilanden leven erg mee met de mensen in het bezette Nederland. Want daar hebben de mensen het moeilijk: er is in Nederland te weinig eten en te weinig warme kleding. Ook hebben de geallieerde legers geld nodig om de nazi's te kunnen verslaan. In het Caribisch gebied wordt van alles gedaan om te helpen.

Geld geven

Medewerkers van Antilliaanse bedrijven zamelen geld in. Daarmee wordt een fonds opgericht. Met het geld kan het fonds wapens kopen voor de strijd tegen nazi-Duitsland.

Chris Engels, oprichter SANOC (Steun aan Nederlandse Oorlogsslachtoffers Curaçao)

“Toen ik zelf geld ging ophalen, wilde ik hier en daar een al te armoedig hutje overslaan, maar de mensen kwamen naar buiten en zeiden: “Dokter, ben ik niet goed genoeg om iets te geven voor die arme Hollanders?””

Een vliegtuig kopen

Mensen op Aruba sparen een vliegtuig bij elkaar om tegen de nazi's te vechten. Voor twee gulden vijftig kun je een lot kopen waarmee je 5.000 gulden kunt winnen. Dat zou nu ongeveer 15.000 euro zijn. Met het lot steun je het Spitfirefonds. Van het geld van het fonds wordt een Spitfire-vliegtuig gekocht. Het vliegtuig krijgt de naam Aruba.

Sommige mensen willen Nederland in de oorlog helpen met meer dan alleen geld. Als vrijwilliger sluiten ze zich aan bij het Nederlandse leger. De Curaçaose vrouwen op deze foto staan klaar om naar Australië te gaan. Ze gaan de geallieerden helpen in de strijd tegen de Japanners.

Dopjes sparen

Dopjes van melkflessen, wikkels van chocoladerepen: alles wordt gespaard voor het Amerikaanse leger. De dopjes en wikkels zijn in die tijd gemaakt van tin. Dat kun je opnieuw gebruiken. Mensen kregen een beetje geld voor hun verzamelde dopjes en wikkels. En dat geven ze dus aan het leger.

Breien

Er zijn warme kleren nodig voor Nederland. Maar die hebben de mensen in het Caribisch gebied natuurlijk niet in de kast liggen. Daarom wordt er gebreed. Dekens, sjaals, truien. Kisten vol worden naar Nederland gestuurd. En dat terwijl de meeste mensen van de eilanden nooit eerder een breinaald vast hebben gehad!

Heel veel geld

Alleen al op Aruba wordt (omgerekend naar nu) 3,1 miljoen gulden opgehaald. Vanuit Nederland komen er veel bedankbrieven. De burgemeester van Zutphen schrijft: “Het is te mooi om waar te zijn. En dat alles is dan een geschenk van ver weg wonende, onbekende Nederlanders.”

Kleine stad voor een grote held

George Maduro is 10 jaar als hij van Curaçao naar Nederland verhuist.

Hij gaat naar de middelbare school in Den Haag.

George wordt vrienden met Erik Hazelhoff Roelfzema. Nu bekend als de Soldaat van Oranje!

Vlak bij Den Haag hebben de Duitsers een landhuis bezet. George en zijn mannen jagen ze weg. Met maar 1 mitrailleur!

George heeft namelijk een list bedacht.

George gaat in Leiden studeren. Maar dan wordt het oorlog. Duitse soldaten vallen Nederland binnen.

George vecht mee met het Nederlandse leger. En hij moet meteen in actie komen.

Ze zetten het wapen steeds op een andere plaats. Daardoor denken de Duitsers dat er een grote groep soldaten buiten staat.

Om in het landhuis te komen, moeten George en zijn mannen over een brug rennen. De Duitsers hebben hun geweren op de brug gericht. George geeft een signaal en ze rennen zo hard ze kunnen over de brug. George gaat voorop.

Zo veroveren George en zijn mannen het landhuis. Sommige Duitse soldaten vluchten, de anderen nemen ze gevangen.

George duikt onder en gaat in het verzet. Maar in augustus 1940 wordt hij toch gearresteerd. Hij zit twee weken in het Oranjehotel (een gevangenis). Hij komt vrij, maar wordt een half jaar later weer opgepakt. Zijn rijke ouders kunnen hem vrijkopen, maar dat wil George niet.

Ik blijf liever in de gevangenis, dan ook maar 1 cent aan de Duitsers te geven!

Hij zit gevangen tot 19 december 1941. Daarna kan hij met het geld van zijn ouders naar een veilige plek reizen. Maar hij blijft, om te vechten.

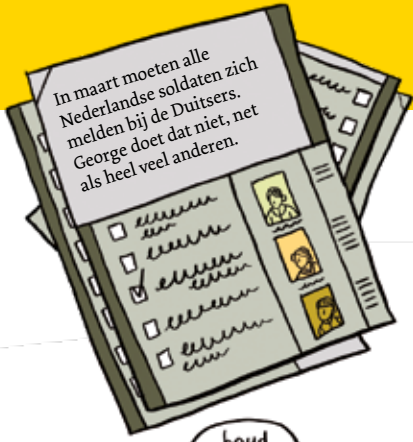
Joden zoals George moeten een gele ster dragen. Maar George doet dat niet. Hij loopt vrij over straat en trekt zich niks aan van het gevaar.

George duikt onder op verschillende adressen. In een van die huizen wonen ook twee Duitse soldaten.

Een van die Duitsers slaapt zelfs in de kamer naast George! Maar die vindt dat geen probleem.

hier zoeken ze me nooit!

In 1943 wil hij met zijn beste vriend Oncko naar Londen. Daar zit de Nederlandse regering. Ze willen hun hulp aanbieden. Maar ze worden verraden. Aan de grens tussen België en Frankrijk worden de vrienden opgepakt.

George gaat naar een gevangenis in Duitsland. Hij spreekt andere gevangenen in de gang moed in en geeft zelf het goede voorbeeld. Zo houden zij hoop door hem.

Er vallen twee keer bommen op de gevangenis.

Twee keer krijgt George zo de kans om te ontsnappen. Maar hij weigert zijn vrienden achter te laten.

De ouders van George horen dat hun zoon gevangen zit. Ze sturen koningin Wilhelmina een brief. Ze vragen haar hun zoon te ruilen tegen Duitsers die op Bonaire gevangen zitten. Maar dat lukt niet...

In 1944 wordt George naar concentratiekamp Dachau gestuurd.

Een paar maanden voor het einde van de oorlog sterft George daar aan de ziekte vlektyfus.

De ouders van George Maduro zijn heel erg verdrietig.

Alles wat ze nog hebben zijn wat spullen, zoals schoolspullen, zijn voetbalschoenen en zijn uniform.

Dan komt een vriendin met het idee voor de kleinste stad van Nederland. Zijn ouders steunen het project. Het krijgt de naam Madurodam.

een levend monument!

Madurodam is een ministad waar Nederlandse gebouwen in het klein zijn nagemaakt. Er komen elk jaar duizenden bezoekers.

Madurodam is een monument voor George. Zo wordt hij nooit meer vergeten. Na zijn dood krijgt George de belangrijkste medaille van het leger.

In Madurodam kun je een miniversie zien van het geboortehuis van George. Het echte huis staat op Curaçao.

Wat als je moet kiezen?

Tijdens de oorlog kwamen mensen voor de keuze te staan: doe ik wat de nazi's zeggen, of kom ik in verzet? Welke keuze mensen maakten, hing af van de situatie. Lees de verhalen over keuzes maken in oorlogstijd. Kleur daarna de balk. Wat denk jij? Is het aanpassen, verzetten of collaboreren? Of een combinatie?

AANPASSEN

Je gedragen zoals de Duitse bezetter wilde.

VERZETTEN

Tegen de Duitse bezetter in opstand komen.

COLLABOREREN

Met de Duitse bezetter samenwerken.

Op pad

In het Verzetsmuseum Junior zie je verhalen van vier kinderen die de oorlog elk op een andere manier meemaakten.

Kijk

Bekijk op denkboek.nl/keuzesmaken de Uitklapper over dit thema.

Janny Brilleslijper

Janny kwam uit een Joods gezin. Voor de oorlog woonden ze in Amsterdam. In 1943 dook de familie Brilleslijper onder. Maar ze besloten ook anderen te helpen met het vinden van een onderduikplek.

KLEUR KIEZEN

Welke keuze(s) maakte Janny? Kleur de balk in.

Aanpassen | **Verzetten** | **Collaboreren**

Leg uit waarom je de balk zo hebt ingekleurd.

Ans van Dijk

Ans was Joods. Toen het te gevaarlijk werd voor Joden besloot Ans om onder te duiken. Maar ze werd verraden en opgepakt. Ze maakte een afspraak met de Duitsers. In ruil voor haar vrijheid zou ze andere Joden gaan zoeken en verraden.

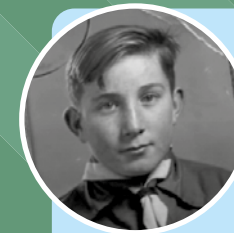

KLEUR KIEZEN

Welke keuze(s) maakte Ans? Kleur de balk in.

Aanpassen | **Verzetten** | **Collaboreren**

Leg uit waarom je de balk zo hebt ingekleurd.

Henk Kamp

Bij Henk thuis hadden ze een Philips-radio. In 1942 moesten zijn ouders de radio inleveren bij de Duitsers. Zij wilden niet dat mensen nieuws uit Engeland konden luisteren.

KLEUR KIEZEN

Welke keuze(s) maakte de familie van Henk? Kleur de balk in.

Aanpassen | **Verzetten** | **Collaboreren**

Leg uit waarom je de balk zo hebt ingekleurd.

Jack de Zwart

De vader van Jack wilde niet werken voor de Duitsers, daardoor was hij werkloos. De moeder van Jack was woedend. Ze zei: "Iedereen werkt toch voor de Duitsers, alleen jij niet." Zijn vader besloot toen om het toch te doen. Later kreeg hij daar spijt van.

KLEUR KIEZEN

Welke keuze(s) maakte de vader van Jack? Kleur de balk in.

Aanpassen | **Verzetten** | **Collaboreren**

Leg uit waarom je de balk zo hebt ingekleurd.

OM OVER NA TE DENKEN

Is niets doen, niet kiezen, ook een keuze?

Heb je altijd een keuze? Wanneer wel of niet?

Is onderduiken ook verzet?

Wat kun je doen tegen onrecht?

Als iemand je **ONRECHT** aandoet, behandelt die persoon je oneerlijk.

Wat doe je als je ziet dat andere mensen onrecht wordt aangedaan? Er zijn mensen die wegkijken. Maar er zijn ook mensen die in actie komen. Zo iemand was Anton de Kom.

DIT IS ANTON DE KOM.

Anton komt uit Suriname.

DIT IS NEL DE KOM.

Nel komt uit Nederland.

Vrijheid is voor

Anton de Kom heel belangrijk. Hij vindt dat alle mensen vrij moeten zijn. In Suriname zijn mensen in de tijd van de slavernij niet vrij. Hij schrijft er een boek over.

DIT ZIJN HUN KINDEREN AD, CEES, TON EN JUDITH DE KOM.

Anton de Kom groeit op in Suriname. De vader van Anton wordt nog als slaaf geboren op een plantage. Niet lang daarna wordt de slavernij afgeschaft. Maar er blijft nog veel ongelijkheid bestaan. Anton kan bijvoorbeeld na zijn studie geen baan krijgen in Suriname, omdat hij zwart is. In 1921 verhuist hij naar Nederland. Daar krijgt hij werk en trouwt hij met Nel. Hij schrijft over de geschiedenis van Suriname en de slavernij. Hij vindt dat mensen in Nederland moeten weten wat er in Suriname is gebeurd. Tijdens de oorlog schrijft hij voor verzetskrant *De Vonk* over wat de Joden wordt aangedaan. Op 7 augustus 1944 wordt hij hiervoor opgepakt door de nazi's. Hij sterft in een concentratiekamp in Duitsland.

Praat erover: Kun jij tegen onrecht?

Kies om de beurt een uitspraak. Degene die kiest, geeft als eerste zijn mening. Daarna moet de ander antwoord geven. Is de stelling beantwoord, dan streep je die door. Wissel daarna om. Iedereen mag zelf ook een stelling bedenken.

Opkomen voor anderen is belangrijker dan je eigen veiligheid.

Je mag geweld gebruiken tegen onrecht.

Kleine daden van verzet zijn net zo belangrijk als grote daden.

Als je wegkijkt voor onrecht, ben je ook schuldig.

De waarheid vertellen is belangrijker dan je eigen veiligheid.

.....

Je verzetten is makkelijker dan het klinkt.

Je eigen familie beschermen is belangrijker dan opkomen voor vreemden.

.....

MAMMIE, NIET DOODGAAN!

HELEEN SMIT OVER DE OORLOG IN INDONESIË

Ik was 8 jaar en ik woonde met mijn ouders op Java in Nederlands-Indië, dat nu Indonesië heet. Het land was een kolonie van Nederland.

Een kleine groep Nederlanders was de baas over de bewoners van Nederlands-Indië. Zij verdienden veel geld aan de handel in tabak, koffie en suikerriet. Indonesische arbeiders deden al het werk hiervoor.

Ik woonde met mijn ouders in een groot huis met een mooie tuin, ik had een kindermisje en er waren bediendes. Ik was enig kind en mijn teckel Piet was mijn beste vriend. Maar dat veranderde allemaal in 1942...

HET IS OORLOG!

Japan was een vriend van nazi-Duitsland. Japan wilde de Aziatische landen bevrijden van de Europeanen en een groot Aziatisch rijk beginnen. In maart 1942 viel het Japanse leger Nederlands-Indië binnen.

NU ZULLEN WIJ HET BETER KRIJGEN!

Veel Indonesiërs waren blij met de komst van de Japanners. Eindelijk kwam er een einde aan de Nederlandse overheersing, dachten ze. Maar dat veranderde snel...

Veel Indonesiërs werden gedwongen om voor de Japanners te werken bij de aanleg van wegen en spoorlijnen. Veel Indonesiërs verloren hun vertrouwen in de Japanners. Ze wilden onafhankelijkheid: los van Nederland én los van Japan.

Van de Japanners moest alles wat Nederlands was verdwijnen. Alles moest Japans worden: de taal, kranten, radio.

Er waren ook mensen met zowel een Nederlandse als een Indonesische ouder: de Indische Nederlanders. Ze voelden zich meestal Nederlands. Volgens de Japanners waren zij meer Aziatisch. Tijdens de Japanse bezetting werden de Indische Nederlanders slecht behandeld.

Nederlanders werden door de Japanners opgepakt en in kampen opgesloten. Mijn vader als eerste. Later werden mijn moeder en ik meegenomen. Tot mijn grote verdriet moest ik Piet achterlaten...

Het was vreselijk in het kamp ...

... we moesten elke dag urenlang in de brandende zon staan zodat de Japanse bewakers de gevangenen konden tellen en we moesten buigen voor de Japanse keizer.

WAT IS ER AAN DE HAND?

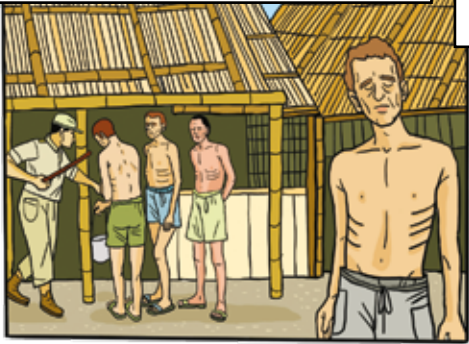
MAMA, IK HEB ZO'N HONGERI!

We kregen bijna geen eten, soms helemaal niets.

Moeders en kinderen zaten samen in een kamp. Maar als jongens 10 jaar werden, gingen ze naar een jongenskamp. Ze moesten zichzelf redden. Ze aten alles wat ze te pakken konden krijgen.

Mijn vader zat in een kamp met allemaal mannen. De bewakers waren heel gemeen en als je niet gehoorzaamde, waren de straffen verschrikkelijk.

Veel mannen moesten gedwongen werken aan spoorlijnen. De spoorlijn in Birma-Siam (nu Myanmar en Thailand) werd *De Dodenspoorlijn* genoemd. Elke dag stierven er meer dan 50 mannen door het zware werk.

Toen werd mijn moeder ziek. Ik moest haar verzorgen. Ik was heel erg bang dat ze dood zou gaan. Gelukkig overleefde ze het.

Tijdens de Japane bezetting stierven honderdduizenden Indonesiërs, Indische Nederlanders en Nederlanders door hongers, ziekten en geweld. In de kampen kwamen zeker 29.000 mensen om het leven.

Op 15 augustus 1945 gaf Japan zich over. Maar de oorlog was nog niet voorbij. Want twee dagen later zei de Indonesische leider Soekarno dat ze zelf hun land zouden gaan leiden.

Wie was nu de baas? De Indonesiërs wilden zelf hun land besturen, maar waren het vaak niet met elkaar eens. En Nederland wilde haar kolonie niet opgeven.

Wij moesten in de kampen blijven. Erbuiten was veel chaos en geweld. Het was gevaarlijk voor Nederlanders. De Japane bewakers beschermden ons nu! Veel Indische Nederlanders, die buiten de kampen verbleven, stierven door geweld.

Op een dag kregen we te horen dat mijn vader nog leefde.

* Vrijheid

Veel Nederlanders gingen terug naar Nederland. Sommigen waren daar nog nooit geweest! Mijn ouders en ik vertrokken in 1946. Zonder Piet. De Japanners hadden hem doodgeschoten.

Indisch-Nederlandse gezinnen moesten kiezen: weggaan of blijven in hun geboorteland. Velen kozen eerst voor blijven. Hun leven werd steeds moeilijker in het onafhankelijke Indonesië. Uiteindelijk vertrokken ook duizenden Indische Nederlanders naar Nederland.

Onderweg stopten we in Egypte, daar kregen we warme kleren, die hadden we niet in het tropische Indië.

In Indonesië vochten veel partijen met elkaar. De Nederlandse regering stuurde militairen om de macht terug te krijgen. Het was een chaotische tijd. Door alle groepen werd veel geweld gebruikt.

Na jaren vechten moest Nederland de strijd stoppen en de kolonie opgeven. Op 27 december 1949 werd Indonesië door Nederland erkend als zelfstandig land.

Ondertussen moest ik in Nederland weer naar school, naar groep 7, terwijl ik al 13 was! Ik had in het kamp een achterstand opgelopen. De kinderen pestten mij, 'omdat mijn Nederlands anders klonk.' Ik vertelde maar weinig over wat ik had meegemaakt. Want voor de mensen in Nederland was Indië en de oorlog daar ver weg.

Daarom is 15 augustus een belangrijke dag voor mij en voor veel Nederlanders met een Indische achtergrond. We herdenken dan samen die oorlog ver weg.

Bekijk het verhaal van Heleen op denkboek.nl/jonginoorlog

Werken voor de vijand

Vanaf het begin van de oorlog zijn er Nederlandse mannen die in Duitsland moeten werken. Maar Duitsland heeft steeds meer arbeiders nodig. Daarom nemen de nazi's in april 1943 een besluit: **alle mannen tussen de 18 en 35 moeten zich melden om te gaan werken voor Duitsland.**

De oproep betekent dat deze mannen verplicht voor Duitsland moeten werken. Of ze nu tandarts, metselaar, leraar of student zijn. Of ze een gezin hebben of niet. Dwangarbeid dus. Vaak is het zwaar werk, bijvoorbeeld in fabrieken waar wapens worden gemaakt. Er wordt ook gewerkt op boerderijen, in mijnen of op een kantoor. Het werk is vaak ver weg, in Duitsland, Frankrijk of Letland. Sommige mannen blijven jaren weg en sommige overleven het niet.

UITSTAPJE

'We kregen in 1943 een oproep. Hoe ik dat vond? Dat vond ik wel goed, want we gingen naar Duitsland en dat leek voor ons een uitstapje. We nemen de voetbalschoenen mee, zo dachten we. Het was net alsof we op vakantie gingen.'

Berend Proper, 20 jaar uit Olst

WIND

'Als je aan het graven was had je maar bij één ding belang, dat je een gaatje maakte waar je zelf in kon zitten, uit de wind. Want de wind, die was verschrikkelijk.'

Ben Tesink, 16 jaar, moest tankwallen graven in kamp Rees in Duitsland

Denk

Pieter Bouma uit Groningen maakt een plan om zich te verstoppen in zijn bootje in Friesland. Maar zijn vader vindt het plan veel te gevaarlijk. De nazi's hebben gedreigd om je familie op te pakken als je je niet meldt. En de vader van Pieter is chirurg, belangrijk werk in oorlogstijd dus. Daarom besluit Pieter toch naar Duitsland te gaan. Begrijp jij zijn keuze? Praat er samen over.

Nederlandse mannen aan het werk bij een wapenfabriek in Duitsland.

Pamflet uit januari 1945.

ONDERDUIKEN

Veel mannen proberen eronderuit te komen. Bijvoorbeeld met een verklaring van een dokter dat ze niet kunnen werken. Maar vooral door onder te duiken, bijvoorbeeld op het platteland. Dat was niet makkelijk, en het was gevaarlijk voor hun familie en voor de mensen die hen hielpen onderduiken. Vanaf 1943 werden tijdens **razzia's** heel veel mannen tegelijk op straat opgepakt, soms met geweld.

TERUGKEER

Na de oorlog keren de Nederlandse dwangarbeiders naar huis. Het zijn meer dan een half miljoen mensen. Ze hebben vaak een zware reis achter de rug. Met de trein, met vrachtwagens of zelfs lopend. Het welkom in Nederland is niet altijd warm. Veel mensen vinden dat deze mannen de vijand hebben geholpen.

400 KILOMETER LOPEN

'En toen zijn we gaan lopen, richting Nederland. Ruim 400 kilometer. We moesten steeds schuilen voor de bombardementen en zelf aan voedsel zien te komen. Daarom hebben we ook wel eens lopen stelen, dan braken we in om iets te eten te vinden.'

Jan de Wit, Den Haag

VERRADERS!

'Toen we terugkwamen werden we bestookt met de vraag: waarom ben je niet ondergedoken? Die vraag werd me wel duizend keer gesteld. Ik werd er's nachts wakker van. We werden echt behandeld als verraders.'

Andries ter Brugge, Vlaardingen

Oog in oog met het echte dagboek

Het Anne Frank Huis in Amsterdam is misschien wel het bekendste museum van Nederland. Elk jaar komen er meer dan een miljoen mensen uit de hele wereld naar de plek waar Anne Frank, haar ouders, zus en vier anderen ondergedoken zaten – alleen omdat zij Joods waren. Klaske, Jet en Ela mochten een kijkje nemen op een moment dat er geen bezoekers waren in het Achterhuis.

Op pad Je kunt ook zelf het Anne Frank Huis gaan bekijken.

Kijk Bekijk op denkboek.nl/onderduiken de Uitklapper over dit thema.

Klaske, 10 jaar

Ela, 10 jaar

Jet, 10 jaar

In dit huis zaten acht onderduikers meer dan twee jaar verstopt. De familie Frank, het echtpaar Van Pels, hun zoon Peter en tandarts Fritz Pfeffer. Overdag moesten ze doodstil zijn. Uiteindelijk werden ze ontdekt en opgepakt. Alleen de vader van Anne, Otto Frank, heeft de Jodenvervolgving overleefd.

Ze lacht hier heel mooi.

Dit zijn heel beroemde foto's van Anne.

Deze foto's maakte een fotograaf van Anne in 1941. Ze was toen 12 jaar. Een jaar later moest ze onderduiken.

Het lijkt me heel erg als je een Jodenster moest dragen.

Mensen zien jou en denken: Jij bent anders, jij hoort er niet bij.

Ze moesten ze zelf betalen en op hun kleding naaien.

Zat er eigenlijk een handvat aan de boekenkast?

Dat lijkt me echt heel moeilijk, om alles achter te moeten laten.

Ook poes Moortje mocht niet mee. Zij ging wonen bij Toosje.

Voor ze gingen onderduiken, gaf Anne haar knickers aan buurmeisje en vriendin Toosje Kupers.

Wat een slim idee. Je gaat niet bij iemand thuis zomaar aan een boekenkast trekken. Je moet er dan wel boeken in zetten die logisch zijn, dan valt het niet op.

Anne schreef dat ze een keer heel erg bang waren omdat ze lawaai hoorden bij de kast. Gelukkig was er niks aan de hand.

Achter de boekenkast zat de deur naar het Achterhuis verstopt. Een aantal werknemers hielp in het geheim de onderduikers, ze brachten eten, boeken en huiswerk.

Woonkamer
Boekenkast
Slaapkamer van Anne en Fritz

In het pand aan de Prinsengracht 263 in Amsterdam zaten twee bedrijven van Otto Frank: Opekta en Pectacon. Ze maakten er geleermiddel voor jam en maalden specerijen en kruiden. Op de begane grond was het magazijn. Daarboven waren kantoorruimtes.

De muren zijn heel saai, zo heeft ze het toch vrolijk gemaakt.

Die plaatjes betekenden veel voor Anne.

In deze kamer schreef Anne in haar dagboek. Ze plakte plaatjes van filmsterren en het koningshuis aan de muur.

Ik denk dat het ook afleiding was. Zo hoefde ze niet de hele tijd aan de ellende te denken.

Ze mochten de wc niet doorspoelen of de kraan laten lopen als de werknemers overdag aan het werk waren.

Hier zaten de onderduikers overdag, dicht op elkaar. Ze lazen, maakten huiswerk en deden spelletjes.

Ik vraag me af: waarom zou je eigenlijk je huiswerk nog maken?

Boven de kamers van Anne en haar ouders was de keuken die tegelijk ook de woonkamer was én de slaapkamer van het echtpaar Van Pels.

Het is lastig te lezen. Maar ze staan er allemaal op.

Ik zie Otto, Edith, Anne en Margot. Anne heette eigenlijk Annelies Marie.

In de ochtend van 4 augustus 1944 vielen agenten het Achterhuis binnen. Alle onderduikers werden meegenomen. Ze werden naar kamp Westerbork, in Drenthe gebracht. Een maand later werden ze gedeporteerd naar Auschwitz, in het door de nazi's bezet Polen.

Wat erg voor Otto. Na de oorlog bleef hij alleen over.

Het is kleiner dan ik dacht. Ik vind het heel bijzonder. Hierin heeft Anne echt geschreven!

Anne en zes andere onderduikers werden vermoord in verschillende concentratiekampen. Annes grote droom was om na de oorlog een boek uit te geven met als titel: *Het Achterhuis*. Ze schreef: *ik zal niet onbetekenend blijven, ik zal in de wereld en voor de mensen werken!*

In het museum ligt het originele eerste dagboek. Het werd gevonden door de helpers. Na de oorlog besloot Otto Frank om het dagboek te laten uitgeven om zijn dochter Anne te herdenken.

Ze heeft een fotootje en een brief van haar vader erin geplakt.

Er staat: *Op 11 mei 1939 heb ik deze snoezige brief van papi gekregen. Het zal me een steun voor mijn leven zijn.*

Je leest wat ze dacht en voelde.

Het dagboek van Anne is in meer dan 70 talen van de wereld vertaald. In deze vitrine staan er een heleboel.

Ik wist al wel veel, maar nu wil ik het dagboek ook gaan lezen.

Anne wilde zorgen dat de wereld beter werd. Ik vind dat ze echt iets betekent voor de wereld.

Door haar dagboek kun je leren hoe erg het was. Je beleeft het verhaal echt door de ogen van Anne.

Doe

WELK WOORD...

Lees de stukjes uit het dagboek van Anne. Welk woord past er het beste bij volgens jou? Bijvoorbeeld: angst, hoop, moed, vrolijkheid, zorgen. Kies of bedenk een woord en schrijf het erbij.

*'Joden moeten een jodenster dragen; joden moeten hun fietsen afgeven; joden mogen niet in de tram; joden mogen niet in een auto [...]
Zo ging ons leventje door en we mochten dit niet en dat niet.'*

'Het benauwt me ook meer dan ik zeggen kan dat we nooit naar buiten mogen, en ik ben erg bang dat we ontdekt worden en dan de kogel krijgen. Dat is natuurlijk een minder prettig vooruitzicht.'

'Maandag hadden we veel plezier. Miep en Jan (helpers) hebben overnacht bij ons. Margot en ik waren voor een nacht bij vader en moeder komen slapen. Het eremenu smaakte heerlijk.'

HONGERWINTER

In de winter van 1944-1945 is Zuid-Nederland bevrijd, maar de rest van Nederland nog niet. Vooral in West-Nederland is te weinig eten en brandstof. De winter is erg koud. Mensen doen er alles aan om toch aan voedsel te komen.

DE HONGERWINTER IN CIJFERS

- **50.000** kinderen die al maanden veel te weinig eten hebben gekregen, worden **geëvacueerd**, ze worden 'bleekneusjes' genoemd
- **25.000** mensen sterven in de Hongerwinter
- **2000-2500** kilocalorieën heeft een volwassene per dag nodig
- **400** kilocalorieën eet een volwassene dagelijks tijdens de Hongerwinter
- **2,3** graden was het gemiddeld tijdens de strenge winter van 1944-1945

KLEUREN

Kleur waar de Hongerwinter was op de kaart van Nederland.

In welk deel van de kaart ligt jouw woonplaats? Teken daar een huisje.

WANNEER KWAM ER HULP?

In april 1945 geven de Duitsers toestemming aan Engelse en Amerikaanse vliegtuigen om voedselpakketten uit te gooien boven het westen van Nederland. Deze pakketten hebben veel mensen het leven gered.

Zakken met voedsel worden opgehaald.
Foto uit april 1945

'Ik had altijd een vork en een lepel bij me. Ik ging langs hotels in de stad om te kijken of de koks nog wat te eten voor me hadden.'

Pieter Arts was 8 jaar en woonde in Amsterdam in de Hongerwinter.

Hongerige kinderen krijgen soep in de **gaarkeuken** van een kerk.
Foto uit maart 1945

Kijk

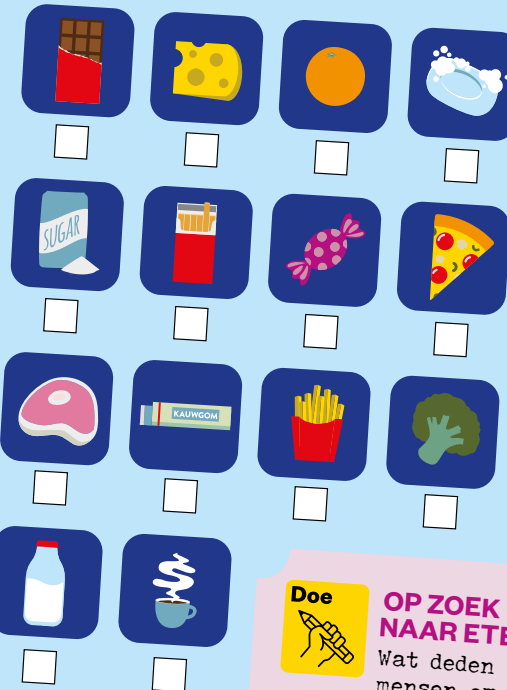
Bekijk eerst op denkboek.nl/hongerwinter de Uitklapper over dit thema. Maak daarna de opdrachten.

Doe

WAT ZAT ERIN...

Wat zat er in de voedselpakketten? Kruis dit aan.

Doe

OP ZOEK NAAR ETEN

Wat deden mensen om aan eten te komen? Schrijf het op.

.....

.....

.....

.....

Inwoners van Arnhem vluchten de stad uit, 1944

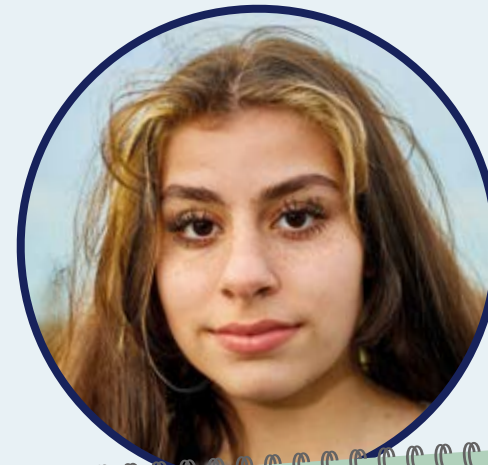
Deze vluchtelingen uit Afghanistan zijn net aangekomen in Nederland. Foto uit 2021

Iedere oorlog zorgt ervoor dat mensen op de vlucht slaan. Soms vluchten mensen voor bommen, geweld en honger. Of ze vluchten omdat ze worden vervolgd, omdat ze zijn wie ze zijn. Dat was vroeger al zo en dat gebeurt nu nog steeds, iedere dag.

Gevlucht TOEN

De vader van Trijneke zat in het verzet. Hij hielp onderduikers. Bijna altijd schuilden er ook mensen op hun boerderij. Trijneke wist als klein meisje al dat ze daar nooit iets over mocht zeggen. In 1943 werd haar vader verraden. Toen moesten Trijneke, haar broertjes en zusjes zelf ook onderduiken. Trijneke ging naar haar oom en tante. Haar moeder zag ze nog maar heel af en toe. In 1944 hoorde ze dat haar vader was opgepakt en doodgeschoten. Toen de bevrijding kwam, kon Trijneke niet echt blij zijn. Ze had te veel meegemaakt.

Gevlucht NU

Sara is 15 jaar. Tot ze 10 jaar was, woonde ze in Aleppo in Syrië. Maar het werd daar te gevaarlijk. Haar vader hielp mensen die gewond waren geraakt door de oorlog. Daardoor liep hij zelf extra gevaar. Op een dag werd er geschoten op de schoolbus waar Sara in zat. Ze konden niet meer blijven. Eerst kwam haar vader naar Nederland, na een lange tocht over land en zee. Sara en haar moeder, zusje, opa en oma gingen eerst naar Libanon. Later mochten Sara, haar moeder en haar zusje Aya ook naar Nederland komen. Ze waren dolgelukkig dat ze elkaar weer zagen.

Denk

Vluchten betekent vaak dat gezinnen niet bij elkaar kunnen blijven. Hoe kun je moed houden als je elkaar zo lang niet ziet?

Kijk

Wil je meer te weten komen over Trijneke en Sara? Bekijk het filmpje op denkboek.nl/geef-vrijheid-een-gezicht en bekijk ook de vragen.

VLUCHT

Adam is 14 jaar. Vroeger woonde hij in een dorp vlakbij Aleppo. Dat ligt in Syrië. Daar werd het te gevaarlijk, er vielen bommen. Adam vertelt daarover: *'Ik kreeg altijd buikpijn wanneer de vliegtuigen eraan kwamen. Dan moesten we schuilen op de gang, op onze hurken. We hebben wel eens bommen heel dichtbij horen vallen. Dat was een hele harde knal. We hoorden ook vaak geweren, dat klinkt echt veel harder dan vuurwerk.'* Adam en zijn familie moesten vluchten. Hij is dan acht jaar.

1. 'We vertrokken vanuit de buurt van Aleppo. We zaten met meer dan 20 mensen in een busje. We moesten heel stil zijn, want als de soldaten ons hoorden, konden we worden opgepakt.'

2. 'Na de bus moesten we een stuk lopen, wachten onder de bommen tot het veilig genoeg was. Daarna moesten we heel hard rennen om de grens met Turkije over te steken. Het was heel gevaarlijk, want de bewakers aan de grens konden op je schieten als ze je zagen. Mijn moeder kon niet meteen mee. Pas na een uur kon zij de grens oversteken. We moesten al die tijd wachten in het donker. Dat was het ergste moment van mijn leven.'

3. 'We gingen van Kayseri naar een dorpje bij Istanbul waar we bij een neef woonden. Mijn vader was op weg naar Nederland. We zagen hem een lange tijd niet.'

Doe Welke uitspraak van Adam hoort bij welk onderdeel van de reis? Trek een lijn van de uitspraak naar de juiste plek op de kaart.

4. 'Mijn vader was in Nederland. Hij regelde dat wij naar hem toe konden komen. Op Schiphol zag ik na acht maanden mijn vader weer.'

Denk Bedenk 5 verschillen tussen een reis van een vluchteling en als je zelf op reis gaat.

Kijk Wil je meer weten over Adam of hem een vraag stellen? Bekijk zijn hele verhaal op wijzijnvrij.org.

Bron: VluchtelingenWerk, UNHCR

Vluchtcijfers

- Na de Tweede Wereldoorlog zwierven 40 miljoen vluchtelingen door Europa.
- Toen Hitler in Duitsland aan de macht kwam, zijn veel Joden en mensen met een andere politieke mening gevlucht.
- Er zijn nu – terwijl je dit leest – in de hele wereld bijna 80 miljoen mensen op de vlucht.
- De meeste vluchtelingen in de wereld komen uit Syrië, Afghanistan, Venezuela, Zuid-Soedan en Myanmar.
- Meer dan de helft van de vluchtelingen zijn kinderen onder de 18 jaar.
- Mensen vluchten niet alleen als er oorlog is, maar ook als er armoede en werkloosheid in hun land heerst.

De 14-jarige Shyar Ahmed uit Syrië raakte tijdens zijn vlucht zijn linkerhand kwijt door een landmijn. Deze foto is gemaakt in een vluchtelingenkamp in Turkije.

Denk Er komt een nieuw kind in jouw klas. Hij is gevlucht uit Syrië. Hoe zorg jij ervoor dat hij zich welkom voelt?

In 5 stappen naar 5 mei

De bevrijding van heel Nederland duurde ongeveer 9 maanden. Terwijl het zuiden was bevrijd, was de rest van Nederland nog bezet. Soldaten uit Polen, Canada, Engeland en Amerika vochten tegen de nazi's om heel Nederland te bevrijden.

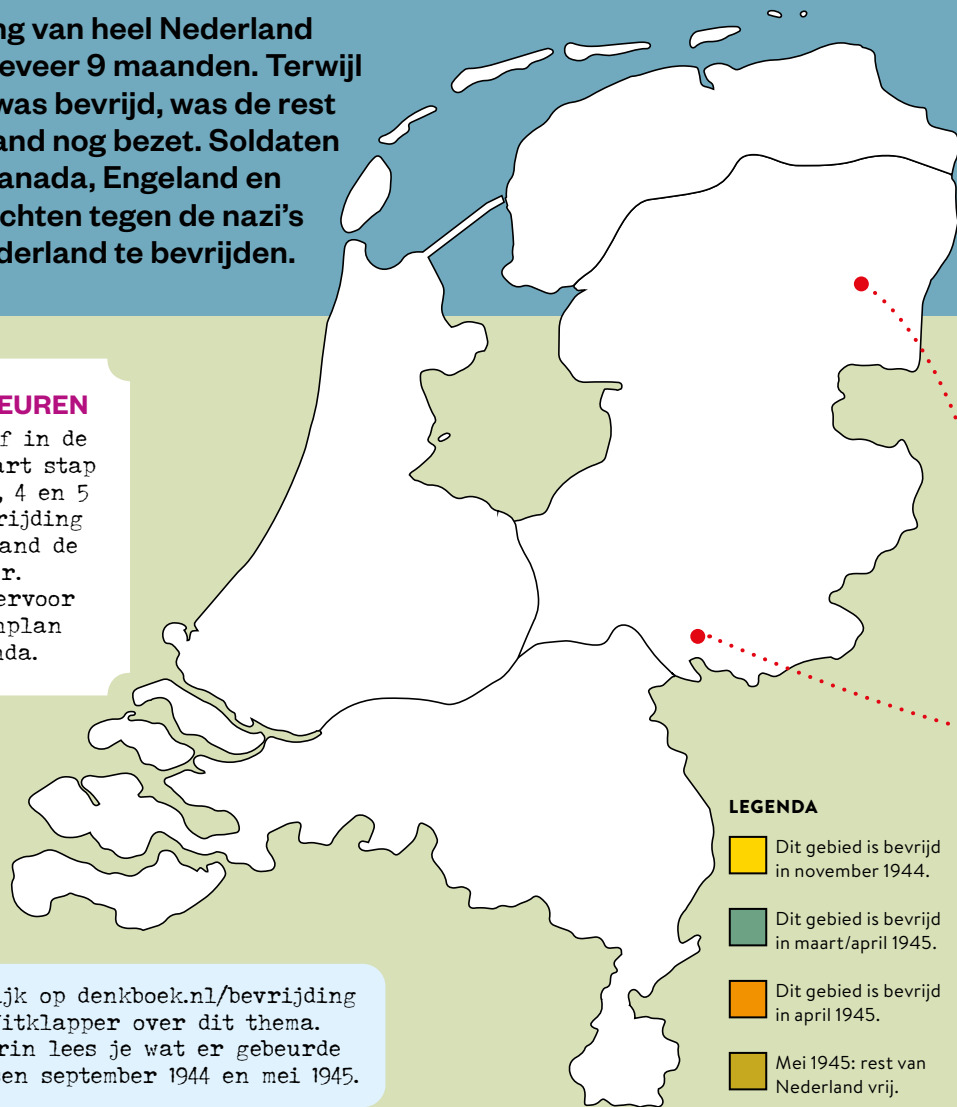
Doe KLEUREN

Geef in de kaart stap 1, 3, 4 en 5 van de bevrijding van Nederland de juiste kleur. Gebruik hiervoor het stappenplan en de legenda.

Kijk

Bekijk op denkboek.nl/bevrijding de Uitklapper over dit thema. Daarin lees je wat er gebeurde tussen september 1944 en mei 1945.

LEGENDA

- Dit gebied is bevrijd in november 1944.
- Dit gebied is bevrijd in maart/april 1945.
- Dit gebied is bevrijd in april 1945.
- Mei 1945: rest van Nederland vrij.

Stap 1 De bevrijding van Zuid-Nederland.

Van september tot november 1944 worden grote delen van Limburg, Zeeland en Noord-Brabant bevrijd.

Stap 2 Hongerwinter. Een groot deel van Nederland is nog bezet. Wanneer het winter wordt, raakt het eten op in de steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag.

Stap 3 Vechten in Oost-Nederland. De Achterhoek en Twente worden bevrijd in maart/april 1945. Daarna volgt heel Oost-Nederland.

Stap 4 Het noorden van Nederland. In Groningen wordt hard gevochten in april 1945. De geallieerden bevrijden de stad, huis voor huis.

Stap 5 Eindelijk vrij! In mei 1945 gaat het snel, de Duitse soldaten in Nederland geven zich over op 4 mei. Zuid-Holland, Noord-Holland en Zeeland zijn nu ook vrij. Op 5 mei vieren we de bevrijding van Nederland nog steeds.

Kijk

In Nederlands-Indië duurde de oorlog nog tot 15 augustus 1945. Lees hier meer over in de Uitklapper op denkboek.nl/nederlandsindie.

Hij maakt het mee

Minoru Tanaka komt uit Canada. Hij heeft vier broertjes en een zusje. Minoru vocht tijdens de Slag om Nijmegen. Hij wil na de oorlog gaan studeren. In februari 1945 zit hij in een van de eerste tanks die Duitsland binnentrekken. Zijn tank wordt geraakt. Minoru komt om, hij is dan 25 jaar.

Hij maakt het mee

Claudius Campan uit Frankrijk heeft een rustig leven als de oorlog uitbreekt. Hij is 19 jaar, en zijn beroep is melk ophalen bij boeren. Hij meldt zich meteen bij het leger. Op 8 april 1945 landt hij met zijn parachute in Drenthe. Drie dagen later sterft Claudius door Duitse kogels. Zijn broer komt op dezelfde dag om aan de Frans-Italiaanse grens.

OP HOUTEN BANDEN

Luister naar het verhaal van Leendert in de podcast *Op houten banden*. Hij fietst tijdens de bevrijding door Nederland op zijn fiets met houten banden van Zeeland naar Groningen en maakt zo de verschillende fases van de bevrijding mee. denkboek.nl/podcast

Afgelopen, maar niet voorbij

Kinderen leggen een krans bij het monument in Putten.

Als een oorlog stopt, is niet alles ineens voorbij. Mensen moeten verder leven met wat er is gebeurd. Er zijn mensen die nog elke dag denken aan wat ze hebben meegemaakt. Nog steeds zoeken mensen naar antwoorden over wat er precies gebeurd is met familieleden die vermist of vermoord zijn. Het verdriet houdt nooit op.

GEEN GRAF

'In 1944 werden er 659 mannen uit Putten opgepakt door de Duitse bezetter. Een van die mannen was mijn vader. Ze werden naar kamp Amersfoort gebracht, en vandaar naar concentratiekamp Neuengamme (in Duitsland). Mijn vader heeft dat niet overleefd. Er is geen graf voor mijn vader.'

De vader van Gerrit van der Poll was een van de 552 mannen uit Putten die nooit meer terugkwamen.

GEEN BEGRIP

'Ik kreeg te horen dat ik van geluk mocht spreken dat ik de Hongerwinter niet had meegemaakt. Iemand vroeg of we in Auschwitz op zondag weleens visite kregen!'

Rita overleefde meerdere concentratiekampen. Toen ze in 1945 terugkwam in Amsterdam was er weinig begrip voor wat ze had meegemaakt.

Kijk

Lees op denkboek.nl/bevrijding de Uitklapper over de bevrijding en de tijd na 5 mei 1945.

NSB-VADER

'Toen de oorlog uitbrak, was ik twee jaar. Ik wist niet dat mijn vader lid was van de NSB. Van de kinderen op school mocht ik nooit meedoen, ik wist niet waarom. Ik voelde me erg eenzaam. Toen de oorlog voorbij was, werd mijn vader gevangengezet. Op school zette de juffrouw mij altijd alleen achterin de klas. Ik heb nooit naast iemand gezeten op school. Pas toen ik zelf kinderen had, durfde ik over het verleden van mijn vader te praten.'

De vader van Jeanne Staal was lid van de NSB. Hij werkte samen met de Duitse bezetter.

Omdat het te gevaarlijk was op straat, moesten de Nederlanders in de kampen blijven na de bevrijding.

Kijk

Hoe was het om kind te zijn in Nederlands-Indië? Bekijk de drie verhalen op denkboek.nl.

NIET SLAPEN

'Ik was twaalf jaar toen de Japanners zich overgaven. De Tweede Wereldoorlog was voorbij, maar daarna was er veel geweld. Het was nog erger dan toen de Japanners de baas waren. Ik kan nog steeds niet slapen in het donker. Dan zie ik de beelden weer voor me.'

Helena maakte als Nederlands meisje de oorlog in Indonesië mee én de tijd na het vertrek van de Japanners. In die periode was er veel geweld tussen verschillende groepen die vochten om de macht in Indonesië.

Doe

PRAAT EROVER

Kies om de beurt een uitspraak. Degene die kiest, geeft als eerste zijn mening. Daarna moet de ander antwoord geven. Is de stelling beantwoord, dan streep je die door. Wissel daarna om. Iedereen mag ook zelf een stelling bedenken.

Kun je ooit nog echt gelukkig worden als je een oorlog hebt meegemaakt?

Kun je iemand herdenken die geen graf heeft?

Zijn kinderen verantwoordelijk voor de daden van hun ouders?

Hoe begin je opnieuw als je niets meer hebt?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

VRIJHEID VIEREN

Hoe doe je dat?

Elk jaar op 5 mei vieren we dat Nederland in 1945 bevrijd is. Sinds die tijd leven we in vrijheid. We denken op 5 mei aan wat vrijheid voor ons betekent. Hoe doen we dat?

WAAROM VIEREN WE FEEST?

Nederland was tijdens de Tweede Wereldoorlog vijf jaar lang niet vrij. Nederland was bezet door nazi-Duitsland. Nederlands-Indië was bezet door Japanners.

Op 5 mei vieren we dat we in 1945 zijn bevrijd door militairen uit allerlei landen. En dat we al meer dan 75 jaar in vrijheid kunnen leven.

Ambassadeurs van de Vrijheid

De Ambassadeurs van de Vrijheid zijn artiesten die verhalen over vrijheid maken en deze vertellen op de Bevrijdingsfestivals en op social media. Wil je meer weten over de Ambassadeurs of over de Bevrijdingsfestivals? Kijk op bevrijdingsfestivals.nl.

Denk

Wat betekent vrijheid voor jou?

Ambassadeur van de Vrijheid 2021
Davina Michelle

‘Voor mij betekent vrijheid dat je kunt zijn wie je wilt zijn’

Manieren om vrijheid te vieren:

- Bekijk het aansteken van het Vrijheidsvuur door de minister-president.
- Zing mee met het 5 mei-concert in Amsterdam.
- Hang de vlag uit!
- Ga met je ouders naar een Bevrijdingsfestival.
- Schuif aan bij een Vrijheidsmaaltijd.

WANNEER VIEREN WE FEEST?

Elk jaar op 5 mei. Dit is kort na de oorlog bedacht door mensen uit het verzet. Ze wilden niet op dezelfde dag de doden herdenken en de bevrijding vieren. Dus werden het twee dagen: één dag om de doden te herdenken op de avond van 4 mei. En één dag om te vieren dat we vrij zijn. Dat is op 5 mei. En dat doen we nu nog steeds.

HOE EN WAAR VIEREN WE DAT?

Op 5 mei is samen zijn het belangrijkste. Samen met andere mensen staan we stil bij onze vrijheid en hoe bijzonder het is dat wij in vrijheid leven. Vrijheid vieren kan op veel manieren. Luister bijvoorbeeld naar de 5 mei-kinderlezing op tv, een toespraak over vrijheid door een kind. Of volg de Ambassadeurs van de Vrijheid op social media.

Doe

IN JOUW BUURT
Wat gebeurt er bij jou in de buurt op 5 mei?

Kijk

Welke vrijheid is voor jou het belangrijkste? Doe de test op denkboek.nl/vrijheidswijzer.

Wat is vrijheid?

Deze vraag is eigenlijk heel moeilijk te beantwoorden. Net zoals de vraag: wat is liefde? Of: wat is geluk? Het betekent voor iedereen iets anders. Wel is het zo dat vrijheid altijd bestaat uit dingen die er **NIET** zijn en dingen die er **WEL** zijn.

Wat er **NIET** moet zijn om je vrij te voelen:

- oorlog
- honger
- armoede
- geweld
- angst
- *vul zelf aan:*

Wat er **WEL** moet zijn om je vrij te voelen:

- kunnen zeggen wat je denkt
- kunnen geloven wat je wilt
- kunnen zijn wie je wilt zijn
- *vul zelf aan:*

ALLEBEI

Mensen die zich echt vrij voelen, hebben van allebei een beetje. Ze hebben **WEL** de ruimte om te kunnen zijn wie ze zijn. En ze worden **NIET** tegengehouden door bijvoorbeeld oorlog of honger. Hoe is dat voor jou? Voel jij die twee kanten van vrijheid ook? Schrijf op wat jij wel en niet hebt om vrij te zijn.

Deze jongen uit Jemen zit op de puinhopen van zijn gebombardeerde huis.

Om vrij te zijn is er **GEEN** oorlog.

Kinderen geven hun mening bij een demonstratie.

Om vrij te zijn is er **WEL** ruimte om jezelf te zijn.

DE VIER BELANGRIJKSTE VRIJHEDEN

President Roosevelt van Amerika noemde vier vrijheden die volgens hem het belangrijkste waren. Alle mensen in de wereld zouden deze vrijheden moeten hebben:

- 1 vrijheid van meningsuiting
- 2 vrijheid van godsdienst
- 3 vrij zijn van armoede
- 4 vrij zijn van angst

WELK SOORT VRIJHEID IS HET?

Ook de vier vrijheden kun je verdelen in wat er wel en niet moet zijn om je vrij te voelen. Herken jij ze? Geef elke soort vrijheid van president Roosevelt een aparte kleur.

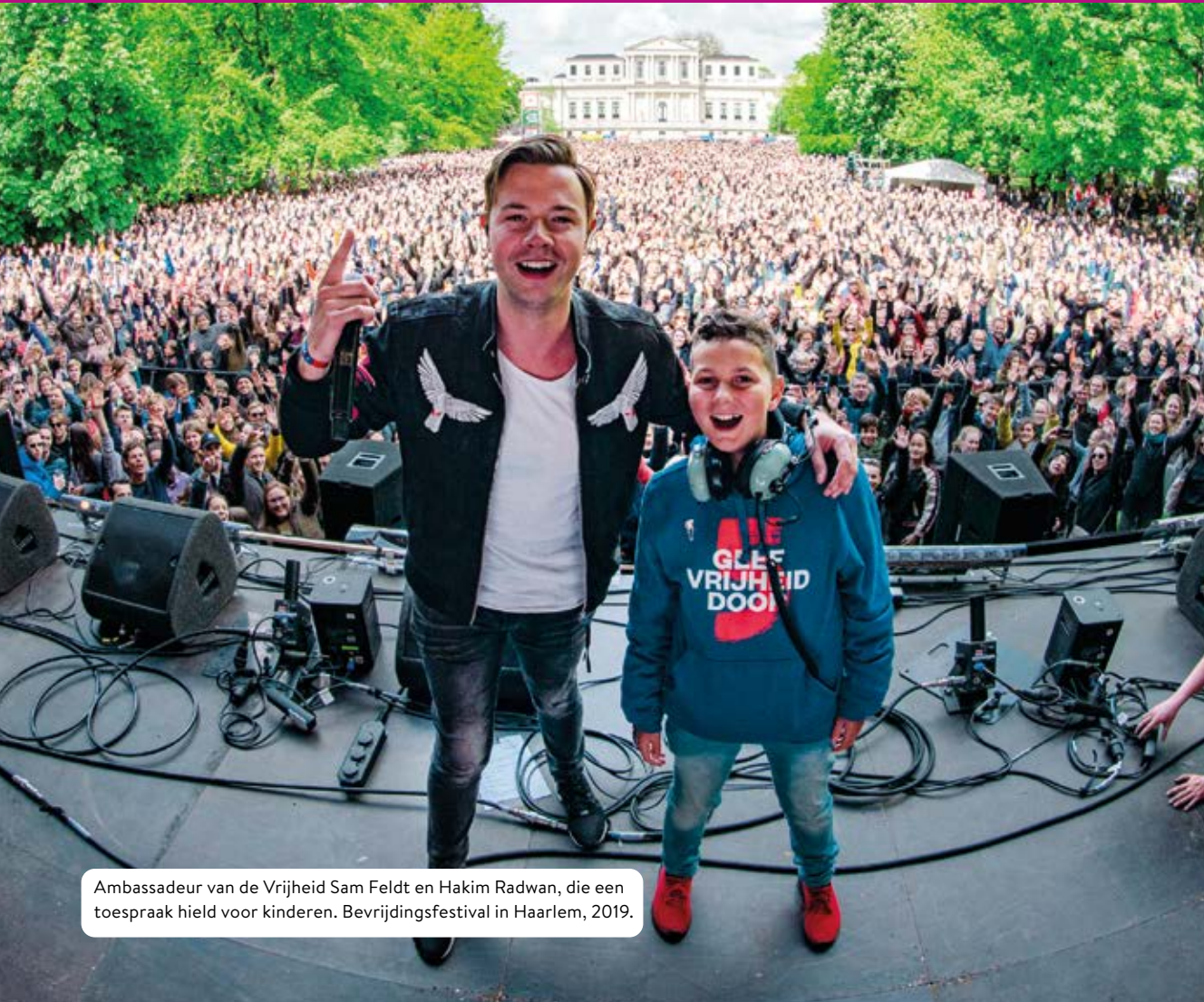
Hoe kunnen we ervoor zorgen dat alle mensen op de wereld deze vrijheden ook echt hebben?

Kijk

Bekijk op wijzijnvrij.org vier verhalen van mensen die niet vrij waren. Welke vragen wil jij hen stellen?

Hoe denken jullie over: VRIJHEID?

Ambassadeur van de Vrijheid Sam Feldt en Hakim Radwan, die een toespraak hield voor kinderen. Bevrijdingsfestival in Haarlem, 2019.

Eens of oneens? Teken een pijltje op de lijn. Hieronder zie je een voorbeeld. Vraag een volwassene (bijvoorbeeld je vader, moeder, opa, oma, oom, tante, buurman, buurvrouw...) om ook pijltjes te zetten, in een andere kleur!

Ik vind van wel Ik vind van niet

Ik werk met de kleur: werkt met de kleur:

1 Volwassenen zijn vrijer dan kinderen.

Ik vind van wel Ik vind van niet

2 Om je vrij te voelen, heb je geld nodig.

Ik vind van wel Ik vind van niet

3 Vrijheid is voor iedereen hetzelfde.

Ik vind van wel Ik vind van niet

4 Het allerbelangrijkste voor een mens is vrijheid.

Ik vind van wel Ik vind van niet

5 Bevrijdingsdag vieren is belangrijker dan herdenken op 4 mei.

Ik vind van wel Ik vind van niet

6 Ik voel me vrij.

Ik vind van wel Ik vind van niet

Allebei ingevuld? Waarover zijn jullie het niet met elkaar eens? Hoe komt dat?

COLOFON

© UITGAVE

Nationaal Comité 4 en 5 mei
– Amsterdam 2022

ISBN 978 90 77294 345

PROJECTLEIDING EN EINDREDACTIE

Sarah Feirabend

REDACTIE EN ADVIES

Cristan van Emden

TECHNISCHE EINDREDACTIE

Joyce van Galen Last

CONCEPT, TEKST EN REDACTIE

Patsboem! educatief

GRAFISCH ONTWERP

Suzanne Hertogs en
Anne de Laat, Ontwerphaven

ILLUSTRATIES

COVER, PAG 8 T/M 13, 48 T/M 51, 56 T/M 59

Karida van Bochove

DRUKWERK

PrintSupport4U

Dit drukwerk is zeer milieuvriendelijk
vervaardigd.

Foto's Naar school in de oorlog?

Pagina 39: Joodse school in Amsterdam. Er zitten nog maar 10 kinderen in de klas. De andere leerlingen zijn opgepakt of ondergedoken.

Pagina 40: Op deze school in Den Haag heeft iemand 'Weg mof' (mof = scheldwoord voor Duitser) op het bord geschreven. Niemand mag naar binnen.

Pagina 41: Kinderen in een Japans interneringskamp in bezet Nederlands-Indië krijgen buiten les, want er is geen klaslokaal in het kamp.

BEELD

Alamy Stock Photo: Bygone Collection, Retro AdArchives | ANP Foundation: Michiel Wijnbergh fotografie, Erik van 't Woud, Jerry Lampen, Phil Nijhuis, Raymon van Flymen, Remco de Waal, Koen van Weel, Venema Media, AFP: Attila Kisbenedek | Archief Aruba | Beeldbank WO2 – NIOD | Collectie Archief Spaarnestad | Collectie Joods Historisch Museum | Collectie nationaal Museum van Wereldculturen | Collectie Nationaal Monument Kamp Vught | Collectie Stadsarchief Rotterdam, catalogusnr: 1977-3206 | illustratie dwarsdoorsnede Achterhuis: Copyright © 2010, 2012 Anne Frank Stichting, Amsterdam | Dreamstime: Ibrahim Khader | Familiearchief J.M.L. Maduro | Getty images: Anne Frank Fonds Basel | Hans Wolf | Joods Cultureel Kwartier, Joods Monument | Nationaal Archief | Nationaal Archief Curacao | Nationaal Comité 4 en 5 mei: Ben Houdijk, Deni Kukura, Ilvy Njikoktjien, Marco de Swart | Oorlogsgravenstichting, oorlogsgravenstichting.nl/levensverhalen | Proeve van een dossier; Willemstad, Curaçao, 1997, Aart G. Broek | RVD: Martijn Beekman | Ruud Smeehuijzen | Shutterstock | Tonke Koppelaar | Verzetsmuseum Gouda, Diederik Schierbergen | Zelfstandige fotografen: Sanne van der Most, Saskia Lelieveld, Wiebke Wilting.

MET DANK AAN

Philip Maurix, Tineke van Ommen, Thomas, Irith Koster, Ella, Jairo, Rosalie, Sint Joris-school Heumen; Diny Bartels, Thymo, Daan en Jelmer, Dr. E. Boekmanschool, Amsterdam; Shon Kranen, Brede School Soest; Anneke Janssen, Joudi en Jyan, Sabina Achterberg, Deborah, Jennifer, Michael jr. en Michael Schmidt, Addy Hendriks, familie Smeehuijzen, Mirjam Weitzner-Smuk, Bert Vos, Trevor, Patricia, Morgaine, Nathan en Dijon Veira, Story2tell Mediaproducties, Rob Brandes, Heleen Smit-Scheffener, Het Anne Frank Huis; Danielle van der Meer, Ela, Klaske en Jet, Sara Denno, Trijneke Blom-Post, Adam, Sylwia en Ghislaine Campan, Henk Hutten.

DISCLAIMER

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei heeft ernaar gestreefd de auteursrechten van de rechthebbers volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degene die desondanks meent rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht om contact op te nemen met het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

Nationaal Comité 4 en 5 mei
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam

info@4en5mei.nl
4en5mei.nl
tweedewereldoorlog.nl

